

**RUEDIGER
DAHLKE**

Nové
vydání knihy
Agrese jako šance

KDYŽ TĚLO BOJUJE S DUŠÍ

DUŠEVNÍ VZORCE NA POZADÍ
INFEKČÍ, ALERGIÍ, HYPERAKTIVITY
A PROBLÉMŮ S OČKOVÁNÍM

 CPRESS

Když tělo bojuje s duší

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.cpress.cz
www.albatrosmedia.cz

Ruediger Dahlke
Když tělo bojuje s duší – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2016

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA** a.s.

Ruediger Dahlke

KDYŽ TĚLO BOJUJE S DUŠÍ

Duševní vzorce na pozadí infekcí, alergií, hyperaktivity
a problémů s očkováním

CPress
Brno
2016

Obsah

Poděkování	5
Předmluva k novému vydání	6
Úvod	11
Část 1	
Porozumět prapůvodnímu principu agrese	13
<i>Vědecké a společenské hledisko</i>	14
<i>Člověk jako zázračný produkt učení a funkce jeho prostředí</i>	17
<i>Jak se rodí agrese?.</i>	26
<i>Prapřincipy – stavební kameny vyššího řádu</i>	29
<i>Agrese a projekce</i>	70
Část 2	
Agrese – chorobopisy a související životní úkoly	93
<i>Dětské nemoci</i>	94
<i>Infekce</i>	95
<i>Alergie</i>	127
<i>Autoagresivní onemocnění</i>	147
<i>Chrup a jeho chorobopisy</i>	167
<i>Hyperaktivita u dětí</i>	193
<i>Život – každodenní boj i svatá válka</i>	217
Dodatek	220
<i>Poznámky</i>	220
<i>Autorova tvorba</i>	223

Poděkování

Děkuji svojí matce za to, že snášela moji „hyperaktivitu“, podporovala množství zájmů, které jsem měl, a dovedla pro ně najít ventil, i za to, že tolerovala můj nedostatečný zájem o všechno, co mě nebavilo, a usnadňovala mi školu – téměř úplně podle mého přání. Svému dědečkovi pak vděčím za knihy, které mi odkázal, zejména za knihu o józe a meditaci, jež mi pomohla zmírnit – i mě samotného znervózňující – impulzivitu.

Za spolupráci a prohlédnutí rukopisu, za četné podněty, kritiku a korektury děkuji svojí bývalé ženě Margit.

Na korekturách se podíleli také moji spolupracovníci z johanniskirchenského centra alternativní medicíny – Christa Maleri, Freda Jeske, Gundi Kirkovic, Anja Schönfuss, Josef Hien a Gerald Misera, stejně jako Prof. Dr. med. Volker Zahn. Prohlédnutí kapitoly týkající se zubů a následných podnětů se zhostili zubní lékaři Dr. Marianna Braun a Dr. Michael Wirthgen, paní Christině Stecher pak vděčím za spolehlivý lektorát kapitoly.

Zejména však děkuji pacientům centra alternativní medicíny, jejichž spolupráce, vlastní výklady a postřehy stejně jako odvážný slovník mi často dodávaly odvahu sáhnout někdy i po drsných popisech a označeních, a to v naději, že tak posloužím svým následovníkům krácejícím stejnou cestou.

Předmluva k novému vydání

*Největším úkolem ženy je přivést muže k jeho duši,
aby se dokázal spojit s prazákadem.
Největším úkolem muže je chránit ženu,
aby se mohla svobodně a bez újmy proměnit zde na Zemi.
přísloví Cerokézů*

Psát nový úvod ke knize o agresi čtrnáct let po jejím vydání těší a bolí zároveň. Tehdy jsem vlastně zamýšlel napsat knihu pro muže, jenže všichni, nakladatelství nevyjímaje, mě od takového záměru odrazovali – muži prý příliš nečtou a kromě *Železného Jana* od Roberta Blyie ještě žádná kniha pro muže nebyla úspěšná. Mezitím však některé knihy pro muže přece jenom vznikly, například kniha *Muži – Výzkum živočišného druhu* (v originále *Männer – eine Spezies wird be-sichtigt*, pod uvedeným názvem u nás vydalo roku 2009 nakladatelství Prostor, pozn. překl.) od Dietricha Schwanitze; neurobiolog Gerald Hüther pak napsal titul *Männer – das schwache Geschlecht und sein Gehirn* (Muži – slabé pohlaví a jeho mozek). Mezitím doba pro „mužské“ téma více nazrála, muži jsou vůči němu po vlně burn – outu a mnoha dalších vyčerpávajících a oslabujících zkušenostech.

Zdá se mi, že „silné pohlaví“ je nyní také podstatně více připraveno se sebou samým pracovat. Na seminářích zažívám radost mladých mužů, kteří se naučili spoléhat na sebe a na pestré světy svojí duše. Důvod jejich radosti možná spočívá ve faktu, že v dnešní době není v žádném případě snazší být sám sebou a v moderní společnosti kráčet mužnou cestou sebeuskutečnění. Mužům je třeba pomoci – jen málo z nich o to však stojí, a když už muži přijmou pomoc, pak jen se značným zdráháním. Dnes, v dobách syndromu vyhoření, však působí muži mnohem otevřeněji než před čtrnácti lety.

Ze statistického hlediska žijí muži v mnoha zemích mnohem kratší dobu a celkově méně, neúplněji. V moderním světě se muži často honí po kariérních žebříčcích, až k infarktu duše, jako by chtěli kompenzovat lenost oněch mužů v tradičních společnostech, kteří nechávali pracovat ženy a sami nanejvýš dokolečka tlachali, popíjeli čaj a pokuřovali. Moderní muži si říkají později – a často příliš pozdě – o pomoc a jen zřídka – a často příliš pozdě – jdou k lékaři. Do partnerské poradny přijdou (pokud vůbec) teprve tehdy, když už je ona i s dětmi za horami. Muži jsou také podstatně citlivější vůči bolesti; jen stěží si to sice troufají přiznat, ale lékař to nemůže přeslechnout. Ženě, která porodila děti, lze odebrat krev i narychlo a vestoje, zatímco muže je lepší položit, svalovce nejlépe do protišokové polohy.

Muži se častěji nedokáží identifikovat ani s vlastním tělem, natož se svojí duší. Často ani nevědí, že nějakou mají. Pokud se ho *žena* po představení v divadle zeptá, kde má auto, odkáže

muž zpravidla na kryté parkoviště. Nadále by nás tedy nemělo udivovat, že svoje auto – které používá k umocnění životních očekávání, jež na něj kladou druzí – nechává pravidelně prohlížet, zatímco sám si nedopřeje ani oddech, ani zdravotní dovolenou, o lázních ani nemluvě.

Ve sportu stejně jako v práci se muži nechávají strhnout druhými k ctizádosti a programům, jak docílit úspěchu – nebo k nim strhávají sami. V moderní společnosti nacházejí v rámci postupující globalizace v uvedeném smyslu více než dost podnětů. Pokud muži provozují sport, pak zpravidla příliš namáhavý a příliš zřídkka nebo naopak příliš často. Všechno, co je baví, jako fotbal, tenis, squash a golf, je nezdravé. Co však zdravé je – jako například pohyb v prostředí s vyrovnaným obsahem kyslíku –, to je baví jen stěží.

K tomu dále přistupují patřičné porce viny a studu, spojené s dosavadním historickým vývojem „mužské“ životní cesty. Spolu s umocňováním ženské síly ve společnosti se muži pocity provinění uvědomují stále silněji, takže se stávají mocnou přídatnou zátěží, kterou mladí muži nové generace musejí zdolávat. Z pocitů viny a studu nezřídkka vzniká zlost a hněv, za nimiž se ukrývá touha po respektu okolí. K osvobození od uvedených negativních energií a záporného hodnocení, které s sebou přinášejí, i k jejich postupnému zpracování během života, kdy jsou naléhavě potřeba. Zlost je jako budík, burcující k tomu, abychom si uvědomili svoji naléhavou potřebu autonomie a sebeurčení, ale také ocenění a uznání skrze druhé.

Dnešní myšlení spočívá z velké části na přibližně osm tisíc let starém a stále dominujícím principu viny, který jsme na sebe uvalili rozhněváním bohů. Vina způsobuje naši bázlivost, takže nečiníme, co by nám prospělo. Stud nás tísni, takže se vyvarujeme mluvení, jakkoli by nám ulevilo, a podobně jako první muž Adam v ráji po upadnutí do hříchu si i my hrajeme nejprve na schovávanou a nechceme o ničem vědět. Jenže s podobnou strategií jsme neuspěli ani v ráji, a jak nás učí *zákony osudu*, v počátku je obsaženo vše.

Zlost nás nadto zaslepuje, takže děláme věci, za něž se později stydíme. Čím více se rozzlobíme, tím větší poté pocítujeme stud a konečně i vinu. Pokoušíme se tedy – ze studu – vinu projikovat na jiné a říkáme: „Všechno je *tvaje* vina!“ Dělíme věci na dobré a špatné a zamotáváme se do polarity, zatímco jeden pól oslavujeme a druhý nahlížíme jako zvlášť temný. Ani s tímto přístupem však nevystačíme, což nám opět působí ještě silnější lpění na vlastní pozici a následně rozpoutává hněv. Už Paul Walzlawick rozpoznal, že „stále více téhož“ nevede k dobrému řešení. Tak opět vzniká morální stud a konečně vina, přesný opak pýchy.

Moderní muži ztrácejí stále více ze své pýchy, prodávají sebe samé a dostávají se na ženské pozice, kterých si necení ani samotné (emancipované) ženy, které zase v hloubi svojí duše touží být správnými muži. Aby se učinilo zadost Animě, musí se potkat s Animem, a nikoli s demystifikovaným stydícím se „Animčkem“. Muži potřebují v dané situaci více než kdy jindy pomoc, která může vycházet pouze z osvobození principu agrese, prvního z životních principů a přirozeně i prvního principu archetypálně mužského.

Před čtrnácti lety jsem dal své knize optimistický název *Agrese jako šance*, přičemž jsem doufal, že tím pradávný mužský princip agrese osvobodím z pobytu ve špinavém koutě. Šlo mi o to, abych onomu principu poskytl pozitivní vzpruhu, aby se již neukazovala pouze jeho neosvobozená

stránka, jejichž projevů jsou plné učebnice dějepisu, ale také jeho stránka osvobozená a přátelská. Chtěl bych proto pomoci vytvořit pole vědomí pro rozvoj pěkných vlastností principu agrese, jako je odvaha a schopnost rozhodovat, připravenost ke konfrontaci nebo kuráž v civilním životě.

Ve skutečnosti se roku 2002 zdálo, jako by přinejmenším Evropa měla už dost všech válek a zmaru, dost bídy nezpracované agrese – ať už marsovsko-mužského či plutonsky ženského druhu. Ohlášeny byly mírové iniciativy a odzbrojení, Gorbačov se dobrovolně zřekl termínu „východní blok“. Většina lidí se těšila na časy míru, přátelství a spolupráce pro blaho všech. Bývalí protivníci se sblížili nad hroby svých blízkých a podali si ruku. Chuť žít v míru byla zjevná i v politických jednáních.

O čtrnáct let později je však uvedený vývoj pryč a s marsovským principem to vypadá ještě žalostněji, zejména na úrovních, jejichž obnovenou existenci bychom ještě před nedávnem nepovažovali za možnou: Za všechny jmenujme studenou válku. Co se s námi jenom stalo, že se v případě archetypálního marsovského principu agrese belháme stále znovu ve stejných stopách? Zdá se, že se nejsme schopni oprostít od jeho stinné, neosvobozené stránky, zatímco jí nejraději sloužíme ostrými slovy a zbraněmi. Přitom přece známe mechanismus projekce, který zabezpečuje, že to špatné a zlé hledáme vždy u druhých a to dobré nacházíme u sebe.

Pokud se nevyrovnáme s principem agrese, obrátí se nakonec proti nám, takže k posledku můžeme bojovat proti sobě samým. Uvedenou skutečnost by si měli vzít k srdci zejména politikové, kteří se zaštiťují křesťanstvím. „Cokoli uděláš nejmenšímu z mých bratrů, udělal jsi mně“ – „Miluj bližního svého jako sebe samého“ – „Milujte své nepřátele“: Pokud bereme uvedené Kristovy výroky vážně, musely by nám znít v uších. My si však raději zakládáme na tinnitus, neboť princip agrese se zdá ve své nejhorší neosvobozené variantě natolik fascinující, že nás donutí pustit do větru všechna varování a raději se znovu spolehnout na násilí a na pocity viny.

Pokud nás zlobí agresivní chování druhých – ať se jedná o jednotlivce či o politické a náboženské skupiny, či dokonce o celé národy –, musíme si uvědomit, že to má co do činění také s námi a s naším vztahem k principu agrese. Pokud začneme bojovat sami se sebou, musíme vždy prohrát. Pokud reflektujeme princip agrese pouze na negativní rovině, patříme už do počátku k těm, kteří budou ztrácat. Na uvedeném faktu se nic nezměnilo, a proto ani nebylo nutné něco měnit na textu prvního vydání knihy. Zůstává – co se týká společenských, kulturních a politických podmínek – stejně aktuální jako dříve, a to bohužel i co do chorobopisů. Pouze v případech, kdy se u jednotlivých chorob objevily nové možnosti terapie, vám je dále v textu následně s radostí představuji.

Nezměnilo se tedy s ohledem na uvedené téma v posledních čtrnácti letech k lepšímu vůbec nic? Ale ano! A právě v medicíně, kde jsem se v něco podobného neodvažoval vůbec doufat a kde jsem to v žádném případě nečekal, došlo k určitému průlomu. Američtí vědci odhalili v pústu velkou šanci, jakou púst provždy byl – dokonce i při léčbě rakoviny. Ruští psychiatři jej již celá desetiletí nasazují u nejtěžších chorob.

Vlastní revoluce se však týká stravování: Špičkoví američtí vědci a lékaři, Colin Campbell a Caldwell Esselstyn, (znovu)objevili rostlinnou, plnohodnotnou stravu bez zvířecích proteinů

jako široce použitelný léčebný prostředek a propagovali jej prostřednictvím obdivuhodného množství studií. Německá školská medicína se naproti tomu stále upoceně drží těsně kolem hrnců s masem od svých sponzorů z farmaceutického a potravinářského průmyslu. Lidé však již procitli a zažili první vlnu veganství. Vzniklo tak velké pole vědomí, z nějž nyní můžeme vytvořit nový, v každém ohledu zdravější a lepší životní styl.

Vysoce hodnotná rostlinná strava, kterou jsem pokřtil na *Peace Food*, má velmi silný vliv na – v této knize pojednané a vyložené – chorobopisy, ať už se jedná o infekce, alergie či autoagresivní choroby. Pokud k výkladům a k čestné rozluce s individuálním chorobopisem přistoupí ještě důsledná výživová terapie ve smyslu *Peace Food*, výrazně se umocní možnosti zlepšení zdravotního stavu nemocného, často dokonce i možnosti uzdravení. Spojení psychosomatiky, jak ji představují v titulu *Nemoc jako symbol*, s vysloveně zdravou a léčivou stravou, jakou představuje *Peace Food*, umožňuje soulad duše a těla v nejlepším slova smyslu. Psyché a soma, duše a tělo, jsou úzce provázány, přičemž duše nepředchází tělo jen formálně, ve slově psychosomatika.

Osobně jsem se pokusil zajistit rozmach oné veganské, z USA přicházející vlny, která se aktuálně vyskytla v Německu, pomocí titulu *Peace Food*, vstup do nového stravovacího režimu jsem se pak pokusil zájemcům usnadnit knihou *Veganství pro začátečníky*. *Peace Food – Veganská kuchařka* si kladla za cíl zlepšit úroveň nových pokrmů, titul *Peace Food – Vegano Italiano* pak představuje určitý druh opusu na nový životní styl. Proč nespojit lehkost ve zdravotním slova smyslu s lehkostí a hravostí italské kuchyně, která se všude těší takové oblibě? Titul *Peace Food rychle* si pak klade za cíl zakořenit široký proud touhy po plnohodnotné rostlinné stravě ještě pevněji v každodenním životě. A konečně titul *Tajemství životní energie v naší stravě* zkoumá téma stravy až k jeho kořenům, přičemž si všímá počátků manipulace související se stravováním, která se v principu neliší od manipulace související s tvorbou názorů na politiku.

Vysoce hodnotná rostlinná strava ve smyslu *Peace Food* je schopna skoncovat s chronickými záněty, jak se ukazuje na ústupu zánětlivého markeru, C-reaktivního proteinu (CRP). Strava v novém stylu umožňuje imunitnímu systému načerpat novou sílu, čímž dokáže zlepšit či zcela vyléčit alergie a autoimunitní symptomy, a to skrze tělesnou stránku člověka.

A výsledky se už ukazují. Roku 2011 vyšel titul *Peace Food*, roku 2012 pak německá produkce masa opět citelně poklesla. Roku 2014 jsme byli ještě dále. V rámci nejoblíbenějších firem činných v oblasti stravování poprvé ztratila první příčku Coca-Cola, a sice ve prospěch firmy Alnatura, takže se nyní nachází na stejné úrovni obliby jako Demeter. Gratulace Alnatuře i Demeter – a také nám všem, kteří se stravujeme uvědoměle! Roku 2014 musel vzít McDolald's na vědomí téměř pětiprocentní pokles obrátu, přičemž se firmám Kentucky Fried Chicken či Pizza Hut nevedlo o mnoho lépe. Zde se nacházíme na správné cestě. Chtěl bych zde v této souvislosti výslovně poděkovat dvěma odvážným americkým vědcům – Colinu Campbellovi a Caldwellu Esselstynovi.

Mnohé se podařilo udělat i v oblasti osobnostního rozvoje – už desítku let s radostí pořádám další vzdělávání pro německou lékařskou komoru, tři roky pak zajišťuji vzdělávání v oboru „integrální medicína“, jehož absolventi získávají přídatný lékařský titul „lékař pro přírodní léčbu“. V něco takového bych se neodvažoval doufat ani ve svých nejoblíbenějších snech – pozitivní změny mě naplňují radostí a vděčností, pro medicínu pak znamenají novou naději.

Kam se podíváme – ať se jedná o společenskou a politickou situaci či o naše stravování –, tam se každá jednotlivá osoba vyzývá, aby se starala sama o sebe a vzala život do svých rukou. Jestliže chceme mír, musíme za něj také ručit a prokázat odvahu, přičemž z politického prostředí se nejspíše žádné pomoci nedočkáme. Pokud chceme být zdraví, musíme sami změnit svoje stravování; ze strany školské medicíny jsme se k uvedenému tématu zpočátku nedočkali žádného příspěvku, v poslední době pak jen sporého přispění. Mnozí stoupcí školské medicíny však začínají spolupracovat, což se projevuje už nyní. Přinejmenším lze říci, že vlna pozitivních změn vychází ze strany špičkových amerických mediků.

Starý hippie-slogan je dnes aktuálnější než kdy předtím, a to nejen na politické rovině: „Představ si, že je válka a nikdo do ní nejde.“ Naše doba vyžaduje mnoho odvahy, možná také v tom smyslu, že promlouváme ke svým nejlepším přátelům a snažíme se je přivést k rozumu, vyprostit je z negativní roviny principu agrese. Po uvedené stránce je nové vydání knihy nyní ještě aktuálnější než dříve. Když titul vyšel poprvé, byla politická situace napjatější a medicína mnohem beznadějnější než dnes, kdy je tomu obráceně. Téma knihy bylo však důležité tehdy stejně jako nyní.

Úvod

Dnes chce mít jen stěží někdo něco do činění s agresí. Jen máloco nás více rozčiluje a ruší. Přesto jsme s agresí neustále konfrontováni. Vždy se najde místo, kde zuří válka, většinou bychom napočítali více násilných konfliktů, o nichž aktuálně čteme v novinách. Každý den jsme znovu nuceni sledovat ve vysílaných zprávách otřesné záběry z války a násilnosti, přičemž těm, kteří se podobně podívané dosud bránili, je už jasné, že pohled stranou situaci nevyřeší.

Jsmo šťastní, když nemusíme některou z aktuálních válek zažívat na vlastní kůži. Sotva jsme však začali věřit ujišťování politiků, že na evropské půdě už žádná válka nemůže vypuknout, explodoval Balkán přímo před našimi dveřmi. Dokud to byli pouze američtí školáci, kteří v amoku zabíjeli svoje spolužáky a učitele, otřeseni jsme se odvraceli, přičemž jsme mohli celou záležitost přejít odkazem na laxní americké zákony o držení zbraní. Když se však stalo v Erfurtu něco ještě hroznějšího, strnuli jsme hrůzou domácího původu.

Jak jen se může něco takového stát? Tak zní otázka, kterou si vždy po nových násilnostech kladou lidé ze všech koutů světa. Uvedená otázka je sice stará, dodnes však na ni nikdo nedokázal najít uspokojivou odpověď. Pomysleme jen na hrůzy nacismu, na vyvražďování národů či na pronásledování Židů: Jak jen se mohlo něco takového stát právě v Německu?

Dokud hledáme řešení na úrovni viníků, nedostane se nám skutečné odpovědi. Jsou snad – zůstaneme-li u příkladu z Erfurtu – vinni dramatem, které se tam odehrálo, rodiče nebo pedagogové? Měli bychom snad přesunout vinu na okolnosti nebo opět na politiky, kteří schválili, potažmo neschválili příslušné zákony?

Měli bychom nahlédnout, že téma agrese je v mnoha ohledech stále aktuální a že mu neunikneme. Většina lidí je však ráda oželí, čímž zneuznává prapřincipiální či archetypální charakter agrese. V moderní průmyslové společnosti se její členové mlčky shodli na tom, že agrese je pouze zlá a špatná; proto je jí také třeba sprovodit ze světa. Přitom je na první pohled patrné, že žádné jiné téma neovládá život více. Pokud bychom se chtěli od principu agrese skutečně osvobodit, bylo by se tak stalo už dávno.

S podobnou situací se setkáváme také v medicíně – ani zde nechceme vzít agresí na vědomí; pokoušíme se ji potlačit. Od dob takzvané školské medicíny se proti projevům principu agrese, ať se jedná o infekce či o alergie, bojuje doslova na nože. Ve všech zmíněných případech se jedná o téměř válečnou rozepří mezi imunitním systémem a agresory z vnějšku. Velkou, mnohotvárnou armádu původců nemocí – od parazitů přes bakterie až po viry – lze bez dalšího označit jako agresivní. V případě alergenů není princip agrese už tak jednoduché vzít na vědomí, u tělesných tkání, atakovaných v rámci autoagresivních onemocnění, se pak zdá souvislost jen těžko pochopitelná. Tato kniha postupně ukáže, jak úzce všechny zmíněné problémy souvisejí s tématem agrese. V případě nemocí se jedná o takřkajíc vnitřní násilí, zatímco noviny či televizní zprávy servírují násilí vnější.

Téma agrese je vhodné k připomenutí Paracelsova výroku o paralelitě člověka a světa: Mikrokosmos je roven makrokosmu. Vedle mezinárodních konfliktů, které jsou řešeny vojensky, neustále probíhá v každé jednotlivé zemi množství drobných válek a rozepří, ať už máme na mysli například bitvy o převzetí podniků v hospodářské oblasti či nesčetné soudní procesy. A také uvnitř samotných rodin vládne agrese ve formě hádek a každodenních malých válek zacházejících až k násilnostem. A konečně v každém lidském těle se permanentně pouští do boje obranný systém s bezpočtem původců nemocí.

Za daných okolností bychom jen stěží našli téma, které by pro nás bylo důležitější. Zároveň se nám s žádným jiným tématem nepracuje tak těžce. O agresi přece nechceme vůbec nic vědět, nechceme s ní mít nic společného a už teprve z ní nechceme nic čerpat. Potom však nemáme žádnou šanci se s ní vyrovnat. Velká většina lidí agresi nenávidí natolik, že podezřívá každého, kdo se jen pokusí se s ní vyrovnat.

Když rakouský nositel Nobelovy ceny Konrad Lorenz prizmatem stanoviska biologů poukázal na skutečnost, že agrese patří k naší přirozenosti a že v našem životě plní důležitou funkci, bylo mu podsouváno fašistoidní myšlení. Přitom skutečnost, že fašismus byl spojen s hrůznostmi tak pevně jako žádný jiný systém, v žádném případě nepřipouští závěr, že všechny hrůzy jsou fašistického původu. Tím méně může být ten, kdo se původem hrůz zabývá a přitom odhaluje princip agrese, označen za fašistu, zejména pokud rozpoznal, jakou roli hraje tento princip v soužití lidí a zvířat. Naopak – každý pokus o porozumění principu agrese může rozpoznat fašistické tendence už v jejich zárodku, zprůhlednit je.

Uvedený příklad ovšem jasně ukazuje, jak velký panuje z agrese strach a jak rychle se ti, kteří se jí zabývají, mohou stát terčem boje společně s celým principem. Navzdory zmíněnému nebezpečí zůstává důležité se s agresí vyrovnat, právě kvůli tomu, aby se zabránilo další a stále méně kontrolovatelné eskalaci její ničivé podoby.

Hlavní problém při nakládání s agresí představuje náš nepoměrně velký odpor. Vlivem toho už vůbec nerozlišujeme, že uvedený prapřincip má podobně jako všechny ostatní prapřincipy dvě strany. Vedle ničitelské podoby existuje také podoba spojená s odvahou a životní energií. Kniha, kterou držíte v ruce, se věnuje oběma stránkám agrese, takže může zprostředkovat čtenáři přístup k jejím život podporujícím aspektům. Tím se ozřejmují také šance spočívající v jednotlivých odpovídajících chorobopisech – od revmatu po bolesti hlavy.

Část 1

Porozumět prapůvodnímu principu agrese

Vědecké a společenské hledisko

Odkud se bere agrese, a zejména její negativní stránka – násilí? Uvedená otázka zaměstnávala vědce všech dob. Poté, co jsme se v poslední době tak hrůzným způsobem seznámili se zcela novými podobami teroru, vynořují se stále znovu domněnky, že s agresí mají co do činění moderní technické možnosti. Přispívají skutečně k hrozbě dalšího rozpoutání násilí videohry a různá dobrodružství v kybernetickém prostoru stejně jako stále rostoucí moc masmédií? Herbert Marcuse, vůdčí myslitel studentské revolty roku 1968, by s tím jistě souhlasil. Marcuse se domníval, že násilí představuje tajné poselství masmédií. V modelech řešení konfliktů, které se v masmédiích používají, dokonce identifikoval podněcování k preventivnímu používání násilí. Mediální hrdinové sahají podle Marcuse častěji, rychleji a úspěšněji po brutálních prostředcích.

Skutečnost, že člověk může být brutální, je nezpochybnitelná. Rostla však jeho brutalita spolu s během dějin, jak se zdá při pohledu do statistik? Je člověk spíše Homo brutalis než Homo sapiens? Každopádně se zdá, že atribut „moudrý“ (sapiens) představuje spíše zbožné přání než popis. Pokud vycházíme z faktů, vidíme, že se v období mezi let 1920 a 1970, tedy během celého půlstoletí, životní očekávání lidí ztrojnásobilo, přičemž se zároveň časový odstup mezi dvěma vraždami zkrátil na třetinu. Nebylo však ve středověku nekontrolovatelného násilí ještě mnohem více?

Zodpovědnou za nárůst násilí by bylo možné činit populační explozi, potažmo větší hustotu zalidnění. Jestliže se potkanům během experimentu postupně zužovalo jejich teritorium, reagovali rovněž stále agresivněji.

Vina se hledá i u faktorů dědičnosti – ve smyslu vrozeného agresivního chování –; přinejmenším se stejnou vehemencí se však agrese představuje jako naučená a přičítá se na vrub výchovy. Uvedeným směrem uvažují také ti, kteří odhalili jako zdroj agrese samotnou společnost. Do užšího výběru spouštěčů agresivního chování se pak dostaly také hormony a struktury centrálního nervového systému.

Uvedený výběr názorů a argumentů má jistě něco do sebe, nemůže však objasnit problém v jeho celku. Něco podobného ovšem vůbec nemůžeme očekávat, uvážíme-li, jak mnoho a jaké roviny by bylo nutné při vysvětlování problému agrese vzít v úvahu. Existuje takové množství odborníků a výzkumných směrů, které se cítí povolány vyřešit problém agrese, že nás jen stěží může udivit počet příslušných knih a vysvětlujících modelů – obé jde do tisíců.

Vedle genetiků nabízejí svoje vysvětlení i biologové, zejména etologové, jako například Konrád Lorenz. Svými argumenty přirozeně přispívají také lékaři, zejména psychiatři; nadto lze

zaregistrovat hlasy farmakologů a psychologů, antropologů a sociologů. Velkým tématem agrese se zabývají rovněž teologové a filozofové, vědci zkoumající oblast komunikace či historikové. Sotva bychom našli vědce, který by k problematice agrese neměl co říci. Protože však každá vědecká disciplína zároveň pracuje pro sebe samu, přičemž na univerzitách probíhá výzkum stále ještě spíše v duchu *diverzity*, rozmanitosti, takže se ze zřetele ztrácí jednota celku (*uni*), nevznikl dosud žádný přesvědčivý koncept, který by dokázal odhalit všechny fenomény související s agresí. Z vědecké sféry se vytratil starý Humboldtův ideál, vycházející ještě z univerzity v doslovném smyslu slova, což je nyní v případech problematiky agrese nepříjemně patrné.

V důsledku výše řečeného můžeme následně jen krátce načrtnout nejdůležitější z teorií,¹ abychom později mohli začlenit jejich části do celkového obrazu na základě pochopení všezahrnujícího prapůvodního principu agrese.

Člověk – dravé zvíře?

Biologii jednostranně poplatní vědci se snaží dokázat, že člověk odvozuje svůj původ od masožravých dravců, na což údajně poukazují už jeho zuby, a z uvedeného důvodu musí být provždy násilný a agresivní. Na rozdíl od zvířat se však kvůli nedostatku instinktů zabraňujících agresí zvrhl v druh bestie, která se ocitla mimo jakoukoli kontrolu. Násilí se tak považuje za zděděný způsob bytí, stále znovu prosvítající pod fasádou z kultury a pokroků civilizace. Niko Tinbergen, finský otec srovnávacího výzkumu chování, údajně nazýval člověka „vrahem vylezlým z lochu“. Vývin velkého mozku podle Tinbergena učinil člověka tím, čím je dnes: svým vlastním největším nepřítelem. Uvedený poznatek lze doložit skutečností, že člověk je na základě svého vysoce vyvinutého intelektu jako vůbec jediná bytost schopná – jako individuum nebo také kolektivně – spáchat sebevraždu.

Uvedený způsob nazírání na problematiku agrese je obzvláště pesimistický, neboť prezentuje násilnou přirozenost člověka jako něco nepochopitelného. Z uvedeného úhlu pohledu se pak rodí hlasy, jež proklamují právo silnějšího a které nacházejí svůj drsný výraz prostřednictvím sociálního darwinismu. Zákon džungle se v jejich světle jeví jako vševládny a agrese stará jako lidstvo samo – jakkoli druhá uvedená premisa platí, nemusí proto platit i ona první. Je třeba stále znovu zdůrazňovat, že lidskou agresí lze uspokojit jen krátkodobě a že pokud se dříve držela na uzdě, zjedná si opětovně průchod o to jistěji.

Říká se, že právo na vlastní teritorium si každý člověk brání se stejnou přirozeností jako pes. Také uvedenou premisu lze stejně jako každou jinou podpořit argumenty vzešlými z teorie, která vychází z rozboru chování zvířat, stačí například pozorovat cestující ve vlakovém kupé, kteří se „svoje“ území snaží bránit proti nově přichozím. Ovšemže je možné také uvedenou teorii pomocí jejích vlastních argumentů otřást, ne-li ji dokonce zcela vyvrátit. Neboť teritorium definují dokonce i zvířata zcela po libosti. Když se Baguira, velký pes mojí matky, který po léta považoval za svůj revír velkou zahradu, přestěhoval do malého bytu v Mnichově, rozpoznal náhle jako svoje nové teritorium tamní anglickou zahradu čítající mnoho hektarů a hned se rozhodl ji jako takovou bránit. Jakkoli může být teritoriální nárok vrozený, je jisté, že je zároveň silně ovlivněn

aktuálními okolnostmi. Na rovině lidského jednání bude uvedený fakt ještě zřejmější, pokud si uvědomíme, že Angličané a Francouzi brání svoje kolonie v zámoří, že Němci kdysi viděli svůj „životní prostor“ na východě nebo že Sověti bránili svoji říši v Bulharsku i v Československu, ale také v Afghánistánu. USA pak dnes považují za sféru svých zájmů téměř celý svět.

Když se vědci používající biologické argumenty domnívali, že u některých násilných zločinců odhalili takzvaný gen agrese (druhý chromozom Y), zavětřili jistí politikové příležitost k časnému rozpoznání a vyloučení veškerých budoucích zločinců hned po narození. Mezitím vznikla šetření,² která souvislost mezi druhým chromozomem Y a násilnými zločiny provždy rozporovala.

Na druhé straně je nesporné, že například bolest spouští agresi u zvířat i lidí. Míra agrese je přitom určena intenzitou bolesti. Marsovský princip, jímž se ještě budeme podrobně zabývat, se přitom projevuje na rozmanitých rovinách. Ničivou agresi dokáže rozpoutat dokonce i teplý jižní vítr, takzvaný fén. O alkoholu a drogách, jako jsou amfetaminy, je uvedená skutečnost také známa.

Uvedeným směrem se vydal také známý biolog Desmond Morris, když předpokládal, že v dekadentní, znužené moderní společnosti zároveň automaticky roste biologicky zakotvená potřeba násilí, aby si jednou zjedнала průchod.

Podobné úvahy tvoří také součást nejrozmanitějších společenských teorií. Praotec socialismu, Karel Marx, glorifikoval násilí, protože v něm spatřoval hybnou páku nové společnosti a nevyhnutelný vývojový stupeň na cestě k velkému cíli. Mnozí revolucionáři smýšleli podobně, přičemž jen málokterí žili tak bezostyšně uprostřed rozporů jako právě anarchisté, kteří požadovali absolutní osvobození od vlády, protože podle nich byla stále nelidštější. Se stejnou radikalitou, s jakou násilí zavrhovali, je však zároveň sami používali. Bakunin, jeden z jejich nejznámějších zástupců, považoval chuť ničit za pozitivní tendenci. Není proto náhodou, že anarchisté dokázali jen stěží něco vybudovat, zato však mnohé zničili.

Instinkty a takzvané zlo

Přívrženci teorie instinktů rozlišili až sedm různých druhů agrese, které jsou někdy přiřazovány také k odpovídajícím oblastem limbického systému mozku. Vedle již zmíněné teritoriální agrese se rozlišuje ještě agrese mezi rivaly, agrese při kořistění, agrese afektivní, ze strachu, instrumentální a mateřská.

Pro Konráda Lorenze, nejznámějšího zástupce teorie vrozené agrese, představovala agrese instinkt. Ničitelskou agresi, tedy násilí, pak pokládal za projev chybného fungování zmíněného instinktu. Lorenz hovoří o agresi jako o takzvaném zlu, které však má i mnohé dobré stránky, například jde-li o obranu mláďat či o nastolení společenského řádu. Podle Lorenze vznikají dokonce i láska a vůbec všechny osobní vztahy ritualizací chování, které je typické pro napadení či ohrožení.

Z naznačeného směru vyplývá Lorenzovi i způsob řešení agrese: Naději upíná k možnosti otupit prostřednictvím ritualizace mezilidské konflikty natolik, aby byly zvládnutelné mírumilovným způsobem. Sportovní olympijská klání, mírová zápolení na poli vědy a techniky – například

při letech do vesmíru –, ale také například humor či hra by mohly představovat ritualizovatelné ventily pro naše instinktivní agrese.

Člověk jako zázračný produkt učení a funkce jeho prostředí

Další přístup vychází z předpokladu, že veškeré chování je naučené a že prakticky každého vzorce lidské reakce lze dosáhnout prostřednictvím dřívějších zkušeností a „drezúry“. Podle uvedeného přístupu rozlišujeme dva spouštěče – dvě příčiny – agrese: frustraci a ohrožení nebezpečím. K násilí dochází z dané perspektivy naučeného chování jednak pokaždé tehdy, když se nenabízí jiné východisko, jednak v případě, že použití násilí přineslo již dříve úspěch.

Uvedený model činí z člověka objekt neomezené manipulace. Jedinec se stává loutkou svého okolí, kterému tak připadá obrovský význam a také veškerá zodpovědnost. Jakkoli vliv prostředí jako jediného faktoru nepostačuje pro objasnění fenoménu agrese, existuje celá řada dokladů o tom, do jak značné míry dokáže určovat život člověka.

Friedrich Hacker, psychoanalytik a vědec zabývající se výzkumem agrese, zmiňuje v této souvislosti slavný experiment J. B. Calhouna.³ Účelem onoho pokusu bylo dokázat, že hustota populace má u potkanů značný vliv na jejich agresivní chování. V přeplněném centru velké ohrady se potkani chovali vysloveně zle. Zraňovali, znásilňovali a zabíjeli, zatímco v řídce obývaných okrajových oblastech veskrze vládly právo a pořádek ve smyslu funkčního společenského řádu. Podobně je tomu i v případě lidské kriminality, srovnáme-li hustě obydlená velkoměsta s málo zalidněnými venkovskými oblastmi.

Je zajímavé, že nebezpečný život v džungli přeplněného centra ohrady byl velmi přitažlivý pro „mírné“ potkany z klidných okrajových oblastí. Podobnou tendenci můžeme předpokládat i u lidí. Klokotající metropole zůstávají pro lidi ze srovnatelně mírných venkovských oblastí stále natolik fascinující, že je houfně přitahuje – navzdory pravděpodobnosti, že nově přichozí skončí v ubohých slumech.

Pokusy s opicemi kromě toho ukázaly, že k ničivé agresi nevede pouze přeplnění teritoria, ale také rozmanité formy sociální dezorganizace. Vedle toho lze dokázat, že agrese spouští také strach, provokace, ohrožení společenského postavení, přerušení obchodu, zklamaná očekávání a další frustrace.

Máme-li dostát svému úkolu, musíme zajistit, aby „buď – anebo“ mezi biologií na jedné straně a sociálním prostředím na straně druhé při objasňování příčin vzniku agrese ustoupilo smířlivějšímu „jak – tak“.

Faktor výchovy

Výchova k agresi sleduje podle Friedricha Hackera⁵ podstatně jiné cesty, než se většinou domníváme. Děti jsou zpravidla agresivními metodami vychovávány k tomu, aby nebyly agresivní. Násilnická výchova k nenásilí však vytváří návyk na výchovnou metodu, aniž by vedla k žádoucímu výchovnému cíli; místo aby zabraňovala násilí, pouze je předává dále. Dosahuje

se tak opaku původního záměru. Děti, které jsou bité, aby už nebyly druhé, se často stávají skutečnými bijci. Tendence ke rváčství se z dítěte zjevně nedá vymýtit výpraskem. Co chceme zakrýt modřidlem, to jednoduše zanechá modré skvrny na těle a na duši – spolu s poselstvím, že bití je upřednostňovaná možnost, jak reagovat. Výchovný prostředek se tak stává mnohem důležitější než vlastní výchovný cíl.

Dítě chce být zejména stejné jako jeho rodiče, a pokud ti sáhnou – byť jen výjimečně a jedinkrát – po násilí jako výchovném prostředku, učiní jejich chování na dítě ten nejsilnější dojem, takže je bude lákat k napodobování tak silně jako máloco jiného. Zmíněné výjimky ze zákazu násilí představují značný problém. Každé dítě zažije spíše dříve než později násilí. Nejpozději při výkonu vojenské služby mladí muži zakusí, že jsou přímo povinni připustit výjimky a povolit uzdu násilí. Podle Friedricha Hackera hovoří vše pro to, že se ony výjimky ze zákazu násilí mění v pravidla jeho používání. Všeobecné omezení násilí se tak stává spíše návodem k jeho použití podle hesla: „Výjimky potvrzují pravidlo“. Nesmí se zabíjet, ledaže by to požadoval stát, nesmí se bít, ledaže by vylétla ruka otci. Právem podpořené násilí, například zákony státu legitimizované akty použití násilí, však svádí ke kopírování – jak oprávněnosti, tak i násilí samotného.

Podle Hackerových zkušeností je na druhé straně výchova, která by byla zcela prostá agrese, nemyslitelná. Označit agresi jako zlo a zcela ji vyřadit ze hry by bylo zcela nerealistické, šlo by o jednání předem odsouzené ke krachu. Iluzivní je také naprosté vyřazení frustrace. Ráj dětství musí být pozvolna odkouzlen, a sice skrze poznání, že pozdější práva si lze vysloužit prostřednictvím předchozích povinností a že život v posledku znamená boj.

Bití, týrání a jejich důsledky

V jistém velkoměstě o rozloze New Yorku bylo roku 1970 registrováno 2 500 případů týrání dětí, přičemž dvacet procent z nich skončilo smrtí dítěte. Třem čtvrtinám týraných dětí bylo méně než čtyři roky; čtvrtina dětí zažila týrání v prvním roce života; v deseti procentech případů začalo jejich martyrium už v prvním týdnu života.

Překvapivý je rovněž sociologický profil tyranů. Mezi lidmi týrajícími děti se vyskytovalo nadprůměrné množství osob s univerzitním vzděláním. Deset procent tyranů mělo nadprůměrné příjmy. Za psychotiky přitom bylo možno označit méně než jedno procento z nich, za sadisty jen 1,5 procenta. Sklon k týrání projevovali častěji otcové, projevovali jej však většinou za koman-dování své ženy. Matky týraly svoje děti sice méně často, zato však více extrémním způsobem než otcové. Asi devadesát procent týrajících osob udávalo jako důvod svých násilných skutků nekonečný křik a pláč svého dítěte. Jakmile už tyto osoby přistoupily k násilí, které sahalo od škrcení přes masivní bití až k opařování či pálení, mohly zpravidla se svým počínáním přestat teprve tehdy, když dítě umlklo.

V jedné studii z Los Angeles se uvádí překvapivé zjištění, že se v případech bitých či pálených dětí obzvlášť často jednalo o potomky vytoužené a oproti ostatním dětem v rodině upřednostňované. Původně byly tyto děti nejoblíbenější, pak ovšem své rodiče zklamaly a staly se terčem jejich agrese, což jasně hovoří pro frustrační teorii vzniku násilí.

Méně překvapivé již bylo zjištění, že všichni týrající rodiče v dětství sami dostávali výprask. Pocházeli z malých rodin, které žily uzavřeně, samy pro sebe. Přátelství a družnost nehrály pro tyranizující rodiče žádnou roli, stejně jako jiné zájmy než práce či sledování televize. Rodiče-tyrani nedůvěřovali ničemu cizímu a pořádek a čistotu považovali za největší vymoženosti svého dobře chráněného domova.

Skupiny, které naproti tomu inklinovaly ke špatnému zacházení s dětmi nejméně, jsou podle Hackera⁶ následující: kočující pracovníci v zemědělství, lidé vyznávající hnutí hippies a dospívající matky žijící společně ve větších skupinách. Při péči o děti a při výchově využívají zřejmou výhodu – nemají nouzi o pomocnice, blízkost skupiny se zdá zabraňovat přehmatům.

Tyrani dětí jsou nápadní zejména dobrým dojmem, který na své okolí dělají, a také svojí nezávislostí, soběstačností a sklonem k izolaci. Jen stěží mají alternativu k násilí, neboť je samotné určují jejich vlastní zkušenosti z raného dětství a spoléhání na tradici. Méně udivující už je výskyt případů týrání dětí během vánočního období, neboť právě tehdy je tlak na „svatou rodinu“ obzvláště silný, takže se rodiče mohou nakonec přiklonit k vlastní temné stránce.

Týrané děti lnou s nápadnou silou ke svým násilnickým rodičům a nezdá jim do vazby pší dojemné dopisy. Svoje „tresty“ většinou akceptují skrze rodiče a vykládají si je jako důkazy lásky, které jen omylem překročily svůj obvyklý rámec. Samy sebe vnímají jako „zlé děti“, a dokonce ještě mívají špatné svědomí kvůli svým „špatným skutkům“, z nichž vplynuly pro milované rodiče jenom mrzutosti. Pocity viny, které jim jejich rodiče vstípili, používají týrané děti jako polehčující okolnosti pro týrající rodiče.

Uvedené skutečnosti jen dále podporují nedostatečný náhled rodičů na vlastní chování. Zpravidla sami sebe vidí jako oběti a unikají do racionalizací typu: „Když se kácí les, létají třísky.“ V žádném případě nejsou znejistění nebo bezradní, plní pochyb či bezmocní. Naopak – pevně věří, že dokáží rozlišovat mezi dobrem a zlem, a sebe samé vidí na správné straně, na straně dobra. Lituji pouze extrémní formy svých opatření a skutečnosti, že byli dopadeni, nikoli však tyranické „výchovy“ jako takové. Tyrani dětí zpravidla vůbec nepochybují o svém morálním právu trýznit děti stejným způsobem, jak to zažili sami.

Uvedenou tendenci dále posiluje psychologický mechanismus identifikace s agresorem, tedy s vlastními rodiči. Kromě toho představují rodiče pro děti přirozeně nejvyšší autoritu, o níž – s krátkou výjimkou v období puberty – jen stěží pochybují. Hacker vychází z předpokladu, že lidé týrající děti jsou vždy zásadně narušení, neboť jim jakékoli rušení domácího poklidu připadá zcela nesnesitelné. Trpí nejtěžšími poruchami osobnosti a dopouštějí, aby situací dále trpěly jejich děti.

Enormní fixaci na autority a následnou závislost na nich ukázal experiment s tématem poslušnosti, jak jej roku 1961 provedl Stanley Milgram. Zatímco byly pokusné osoby domnělou vědeckou autoritou povzbuzovány k tomu, aby jiné pokusné osoby trápily elektrošoky, vycházela během experimentu na povrch hrozivá lidská závislost na autoritách.

V Milgramově experimentu určil vedoucí pokusu vlastní pokusné osoby, které se staly „učiteli“ a jejichž úkolem bylo za pomoci systému trestů cvičit paměť jiné pokusné osoby, kterou však ve skutečnosti představoval do pokusu zasvěcený herec. Vždy když domnělý „žák“ odpověděl

špatně, měl mu dát „učitel“ ránu elektrickým proudem, přičemž si mohl vybrat z rozpětí mezi 15 a 450 volty. Aby „učitel“ získal představu o působení elektrického proudu na „žáka“, byla mu ušetřena rána proudem o síle 45 voltů. Následně se „učitel“ pustil do tréninku. „Žák“ začal ihned s představením, neboť nedostával skutečné zásahy proudem. Zpočátku protestoval jen zdráhavě, postupem doby stále prudčeji. Od 75 voltů začal sténat; při 180 voltech prosil o slitování. Rány nad „300 voltů“ veškeré jeho protesty zdusily. Když chtěl některý z „učitelů“ s týráním přestat, napomenul jej vedoucí pokusu vahou celé svojí autority, že každý „učitel“ musí pokračovat, že nemá jinou volbu. Podle návodu jim až dosud neznámého vědce skutečně dále pokračovalo v mučení – a to až za použití nejvyšších dávek o síle „450 voltů“ – téměř 65 procent „učitelů“, jakkoli zcela zjevně trpěli křikem z magnetofonového pásku, který přítomnými otrásal až do morku kostí. Mnozí se také dívali mimo trestaného „žáka“, přesto však v jeho mučení nepolevili.

Šokující výsledky testu závisely zjevně méně na charakteru pokusných osob než na prostředí. Když se pokusy prováděly v kancelářské budově, byla ochotná zajít do krajnosti už jen polovina „učitelů“; pokud se však prostředí změnilo a pokus se prováděl v prostorách renomované univerzity v Yale, uposlechly požadavku pokračovat v trestání „žáka“ až po krajní mez dvě třetiny „učitelů“.

Obdobné pokusy se prováděly i v dalších zemích. Vědci v Německu vycházeli z předpokladu, že po hrůzných činech v Osvětimi bude možno počítat nanejvýš s třicetiprocentním podílem pokusných osob, které zajdou ve své slepé poslušnosti až do krajnosti. Výsledek byl však otřesný: 85 procent testovaných osob bylo možno označit za všehoschopné, poslušné poddané, kteří zacházeli až do krajnosti. Monstrózní výsledek zveřejnila bavorská televize, odvysílala také scény ze série pokusů. Rozpaky nad výsledky testování se však držely v mezích, neboť téma jako takové raději veřejně pojednáno nebylo.

Výmluvy později dotazovaných pokusných osob v roli „učitelů“ takřka vždy spočívaly v ohrané písničce: Člověk vycházel z předpokladu, že vědci, autority, vědí, co dělají, takže jeden každý z „učitelů“ jen stěží cítil vlastní zodpovědnost.

Stanley Milgram ze svého experimentu vyvodil závěr, že v naší kultuře zjevně existuje příliš málo takových modelů neposlušnosti, které by bylo hodno následovat. Slova, která Milgram neřekl, jsou však rovněž nabíledni: Existuje příliš mnoho modelů poslušnosti, potažmo návodů na přizpůsobení. Následující sdělení možná bude na tomto místě působit nenadále a ukvapeně, přesto však právě nyní odkažme na skutečnost, že právě na vrub oné poslušné přizpůsobivosti jde dnešní rozmach rakovinných onemocnění.

Když psychoanalytikové jako Hacker zkoumali hlubší důvody týrání dětí, došli k domněnce, že ve vztahu rodičů k dětem hraje vedle společensky dané a všeobecně očekávané lásky k dětem roli ještě jiný, protikladný impulz, který může mít někdy až smrtelné následky. Je možné, že týrající rodiče svým dětem nevědomě závidí život, který ještě celý leží před nimi a o němž se domnívají, že jej sami již prohráli. Takovéto nevědomé snahy dokonce mohou být zodpovědné i za válku, a to ve chvíli, když zestárlí politikové usoudí, že pošlou mladé občany svojí země na jatka, tedy na některé z válečných polí na naší planetě. Název infanterie je třeba odvozovat

od anglického označení pro dítě (infant). Děti národa se v tomto případě stávají příslovečným živým střelivem do kanónů. V každém případě je pro infanteristy, nejnižší stupeň vojenské hodnosti, důležitá zejména poslušnost; naproti tomu samostatné myšlení mu je vyhnáno z hlavy už při základním vzdělání. V situaci infanteristy je možno shledávat paralelu k mnohým formám „výchovy“.

Čím dříve a brutálněji zažijí děti týrání, tím více se na něm stávají závislé, tím kompletněji dochází k narušení vůle dítěte, ke znásilnění duše – a tím ochotněji také týrané děti také interpretují týrání jako formu náklonnosti, kterou by zčásti vlastně ani nechtěly postrádat. A s tím větší jistotou budou později sami podobně týrat druhé. Zlomení lidé budou chtít lámat druhé a je lhostejné, zda se bude jednat o děti, o vojáky nebo o dětské vojáky. Tímto způsobem se všichni stávají oběťmi: Týrání, ale také mučitelé, kteří dříve zažili špatné zacházení a nic jiného se sami nenaučili. Tvrdým způsobem jen předávají dále, co jim bylo vštípeno a co reflexivně zakotvilo v jejich duši.

Zde nachází svoje vysvětlení a potvrzení také zkušenost, která říká, že násilí je nakažlivé stejně jako infekční choroba. Za svoji ohromující „virovou podstatu“, která z něj dokáže udělat zuřivou epidemii, násilí možná vděčí svojí zdánlivé opodstatněnosti.

Uvedený systém, který posiluje sebe sama, neboť proti němu neprotestují ani mučitelé, ani týrání, nýbrž se k němu dobrovolně připojují, značně znesnadňuje možnost jakýchkoli zásahů ze strany státu, neboť by způsobily jen další, podstatně zhoršení situace dětí. Terapie je pro takové rodiny podobně obtížná jako pro odpovídající totalitní státy, které mučí a trýzní své občany, a ještě to prezentují jako nejlepší věc, kterou pro ně mohou udělat. Obě zmíněné instituce zakazují do svých záležitostí jakékoli vměšování zvenčí. Proto také mají volné hrací pole – všichni kolem se raději dívají jinam, než aby si vzali utrpení, které by mohli zahlédnout, za svoje. Obranný mechanismus potlačování se zde dostává plně ke slovu.

Sousedé přirozeně slyší podezřelý křik a pláč dětí, s nimiž se ohavně zachází, často také hluk, rány a následně umlknutí, zpravidla však tomu, co slyšeli, nechtějí věřit – jednoduše protože *nesmí být pravda to, co pravdou být nemůže* a protože *se na něco takového nesmí ani pomyslet*, protože *nikdo něco takového nesmí dělat bezbrannému dítěti*. Groteskní rozměr hrůznosti se tak – podle Hackera – stává její nejučinnější ochranou.⁷

Uvedené potlačující mechanismy se uplatňují v mnoha principiálně podobných situacích. Klerikální mučící otroci jako nástroj inkvizitorů, sadisté v koncentračních táborech, váleční zločinci na Balkáně, tyraní dětí všude na světě – *jde vůbec o skutečné osoby, nebo jen o součast přehánění, smyšlených hrůzných činů a zlých pohádek, které nám mají nahnat strach?* Tak se ptá dobrý občan, který na svoji otázku vlastně neočekává odpověď, nýbrž chce mít jen svůj klid.

Navíc takto uvažujícímu občanovi stále zůstává možnost uprchnout k protipólu. Takové hrůzy sice mohou existovat, míní potom, jedná se ovšem jenom o ojedinělé případy, které činí nemocní, sadisté a blázni. Normální lidé by něco takového neudělali, ani by na to nepomysleli. A protože se onen občan sám považuje za bezpochyby normálního, nemá s celou věcí nic společného, takže se může stát, že bude dlouho – často po celé roky – přehlížet a přeslychat hrůzy, které se dějí v sousedním bytě nebo v celé jeho zemi, podobně jako v dobách nacismu. Říká

se přeče: *Dobře, že by dnes už něco takového nebylo možné!* Uvedený špatný a úderný argument dokáže každou debatu ukončit už v samém zárodku.

Proti působení otráveného šípu netečnosti existuje pouze jediný prostředek: radikální a bezohledné ozřejnění a vysvětlení problematiky agrese. Uvedené potlačující argumenty je snadné vyvrátit. Zmizení milionů Židů, vznik mnohých koncentračních táborů, nemizející modré skvrny na končetinách dětí a paní ze sousedství není možné přehlížet. Ostatně lze podobně těžko smést ze stolu i bezpočet alergií a infekčních chorob – představují naši nejlepší příležitost k nahlédnutí našeho vlastního vztahu k agresi.

Institucionalizace násilí

Jakkoli existuje dostatek důkazů pro skutečnost, že děti jsou na počátku svého života spíše drezírovány než vychovávány – dokonce v rodinách, kde se děti nikdy nebijí – a že také později uplatňované vzorce chování, například v partnerské oblasti, mohou být zatíženy drezúrou, zůstává přístup založený na naučeném jednání pro účely objasnění problematiky agrese stále příliš jednostranný a omezený.

Podle Sigmunda Freuda, zakladatele psychoterapie, a zejména psychoanalýzy, je agrese pud. Pud považujeme za organismu vrozené nutkání k obnově dřívějšího stavu. Freud vychází z předpokladu, že pudy představují spojení mezi tělem a duší. Agresi pak Freud přiřazuje k pudu smrti (thanatos), jemuž přikládá rozhodující význam, neboť anorganické podle něho předchází organickému a smrt životu. Je nepochybné, že veškerý organický život spěje ke smrti, přesto však Freuda v jeho přísném náhledu na pud smrti nedokázali bezvýhradně následovat ani jeho kolegové analytici. Pro Alfreda Adlera je agresivní pud svébytné, na moc a prestiž nasměřované nutkání, které se v rámci kompenzace vnitřního pocitu méněcennosti obrací navenek.⁸

Psychoanalytik Friedrich Hacker nahlíží agresi „jako každému člověku vlastní niternou dispozici a energii, která se původně projevuje aktivitou a později pak nejrůznějšími individuálními a kolektivními, sociálním určením získanými a sociálním učením zprostředkovanými formami od sebepotvrzování až po krutost.“⁹ Tak dochází Hacker k formulování definice, která dává prostor i jiným přístupům k agresi.

Násilí není podle Hackerova náhledu identické s agresi – jedná se pouze o obnažený, většinou fyzický výraz téhož. Hacker formuluje: „Veškeré násilí je agrese, ale ne každá agrese je násilí. Agresi a násilí je zásadně třeba rozlišovat...“ Dále svoji myšlenku rozvádí následovně: „Všechny formy agrese mohou k poslednímu vést k násilí a jsou ohroženy nebezpečím primitivizace a regrese k násilí. Stupeň a intenzita poznání nebezpečí zmenšují.“¹⁰ Podle Hackera představuje použití násilí z dlouhodobého hlediska bídnou strategii, neboť pro svoje počáteční úspěchy spočívající ve schopnosti vzbuzení pozornosti a zformování společnosti svádí k opakování, otupuje a vyvolává protinásilí, eskalaci násilí a stejně tak všeobecnou brutalizaci... Tvrzení, že násilí léčí rány, které zasazuje, je čirý nesmysl. Opak je pravdou. Násilí nemůže být ve svém věčném puzení k opakování zdoláno dalším násilím, nýbrž poznáním a pochopením okolností a podmínek, které je vyvolaly – a jejich obsáhnutím.“¹¹

Protože je Hackerova úvaha velmi obsáhlá – a nadto reflektuje dábelický kruh násilí, který ještě podrobně pojednáme v příští kapitole –, budeme se jí zde věnovat zevrubněji. Podle Hackera se projevuje agresivně už i malé dítě, a to pomocí kosterního svalstva a čistě pro svoji zábavu. Dítě má jednoduše radost ze skutečnosti, že agresivními pohyby zkoumá svět. V tomto období nejranějšího dětství je polymorfně agresivní, to znamená, že jeho agresivní projevy jsou mnohotvárné a dosud zcela neřízené.

Podle uvedené úvahy začíná dítě již v nejranějším období života pocítovat příjemné podněty jako součást vlastního já, zatímco podněty nepříjemné odsouvá ve smyslu projekce navenek. Brzy v sobě rozvíjí tendenci k agresivitě, kterou projevuje, pokud nedostane to, co dostat chce; agresivitou odpovídá na vlastní navenek projektované strachy a napětí. Nejraději by zdroj nelibosti zcela vyřadilo. Pod hrozbou trestu a odepření lásky mu ovšem okolí v tom, aby dávalo volný průchod své agresi, brzy zabrání. Zmíněná kontrola probíhá skrze takzvané asociační spoje, které agresi v určitých situacích tabuizují a vážou na situace jiné. Dítě se ztotožňuje s požadavky okolí, zatímco se plně identifikuje s osobami, s nimiž vstupuje do prvních vztahů, čímž se k jeho já brzy vyvíjí nad-já, vědomí. Uvedeným způsobem dítě přebírá dohlížecí a trestající funkci okolí do vlastní režie, čímž se z vnějších popudů pozvolna stávají popudy niterné.

Zatímco se dítě podvoluje předem daným okolnostem, může se velká část volné agrese navázat na instituce, které tyto okolnosti garantují – například právě na rodinu. Dítěti se následně dostává výhod spočívajících v pocitu sounáležitosti a v existenci prosté strachu. My lidé zažíváme podle Hackera neustálé puzení zakládat právě takové instituce, jako jsou rodiny, klany, skupiny a podobně, neboť sami dokážeme unést jen malý díl volné agrese, aniž bychom ohrozili svůj život.

Instituce následně odvádějí agresivní energii po určitých drahách. Veškeré instituce – včetně těch „dobrých“ – tak jsou od počátku spjaty s agresivitou, zejména v případě, že ji vůbec nesměřují navenek. Teprve ona dobrovolná či vynucená kontrola agresivity prostřednictvím společnosti činí podle Hackerova názoru lidské soužití vůbec snesitelným. Zatímco u zvířat je kontrola agresivity řízena za pomoci instinktů a odpovídajících blokačních mechanismů, musí ji v případě člověka zaručit instituce, které sám vytvořil.

Situaci lze osvětlit na jednoduchém příkladu fungování organizace OSN. Světové společenství všech států spatřuje svoji úlohu v ochraně míru mezi národy. Dosáhnout svého cíle může jen díky dohodě národů o tom, že odevzdají svoje agresivní energie. V ideálním případě by mohl monopol násilí, jímž se OSN stala, ihned ukončit veškeré války. Projekt ovšem okamžitě ztroskotá na skutečnosti, že se národy zdráhají rezignovat na tak velkou míru násilí, respektive že se bojí agresivní energii na světovou organizaci delegovat. Spojené státy, které z pohledu agresivní energie představují neaktivnější a nejpovolnější národ na Zemi, však nechtějí Unii přiznat ani právní moc nad svými vojáky. A na tom nic nemění skutečnost, že Američané až dosud byli sami průkopníci v soudních řízeních s válečnými zločinci. Stejně jako všichni ostatní, kteří projikují svoje konflikty na jiné, jsou také Spojené státy přesvědčeny, že válečné zločince sice je třeba soudit, nikoli však ty z vlastních řad.

Uvedený postoj není možno vidět jen jako důsledek „děravého“ vedení či velení; hluboce zakořeněn je i mezi obyvatelstvem, a jistě nejen americkým, což ostatně dokládá Hacker soudním

procesem, který se v Americe odehrál kvůli masakru ve vietnamské vesnici Mi Lai. Když byl americký poručík William Calley odsouzen válečným soudem za zabití pěti set vietnamských dětí, žen a mužů, které z části sám postřílel z bezprostřední blízkosti, začal národ křičet nelibostí. Devět z deseti Američanů považovalo rozsudek za skandální a ostudný. Senátoři veřejně protestovali, navštěvovali masového vraha ve vazbě, solidarizovali s ním a prohlašovali ho za lidového hrdinu. Prezident mu dokonce prominul vazbu a poslal jej do domácího vězení.

Důstojníci vojenského soudu byli otřeseni – armáda se přece dlouho zdráhala k masové vraždě provedené jejím jménem vůbec přiznat a snažila se celou záležitost zamést pod koberec. Když konečně – přinuceni tlakem veřejného mínění – důstojníci událost otevřeli, udělali to s jim vlastní vojenskou precizností, korektně a podle předpisů, takže předložený důkazní materiál proti Calleymu byl otřesný a zcela vyčerpávající. Když se v zemi následně rozpoutaly protesty proti jejich rozsudku (doživotní vězení), měli pocit, že světu přestali rozumět. Zatímco se nyní sami dočkali nadávek, a dokonce výhruzek smrti, stal se odsouzený vrah Calley lidovým hrdinou a dostával tisíce uznalých dopisů. Fanoušci přibývali.

Pro ostatní národy platí totéž. Spojené státy mají jen výhodu v tom, že jako nejdéle fungující demokracie jsou vůbec konání takových procesů schopny. Excesy v armádách méně demokratických států se sotva kdy dostanou na veřejnost, a pokud přece, pak jistě nikoli před soud vlastní země. Je nemyšlitelné, že by zvěrstva jednotek SS, která nemají obdobu, trestaly soudy nacistického Německa.

Stejně jako američtí vojenští soudci a porotci v uniformě však ani my často nerozumíme světu a pravděpodobně jsme mu ani nikdy nerozuměli, pokud se týká tématu agrese a násilí.

Násilí přesunuté z jednotlivce na kolektiv – od malička trénované – je řízeno institucemi a může být po libosti namířeno na vnější cíle. Násilí jednotlivce, přísně zakázané jako delikt, se nyní pojednou vykládá jako zákon, jako cosi důležitého a hodnotného. Zůstává nepojmenováno a ospravedlňováno vyššími (válečnými) cíli. Poručík Calley jednoduše dostal příkaz zničit vietnamskou vesnici kolaborující s komunistickým nepřítelem. Z jeho pohledu bylo za války (konečně?) dovoleno to, co dříve bylo tabu. Podobně nejspíš uvažovali i členové oddílů SS, když po atentátu na Reinharda Heydricha v rámci odplaty zavraždili všechny muže z vesnice Lidice.

Ve válce obvyklá legitimizace násilí si pomáhá jednoduchou a všudypřítomnou výměnou etiket. Vlastní násilí vykládají instituce jako nutnost, dokonce jako přirozené právo, jako plnění povinnosti pro vlast: Používá se prý jen v sebeobraně a slouží vyšším cílům. Jestliže se voják jako dítě ztotožnil s cíli svojí instituce, bez problému uvedený náhled na věci přijme v domnění, že jsou v souladu s jeho vlastními cíli. Hacker ozřejmuje, že násilí představuje také to, co se zdá být ospravedlněno jako odpověď na násilí druhé strany.

Poručík Calley však představuje jen jednu stranu téhož, se svým zločinem zůstal plně zajedno. Bránil se – podobně jako takřka všichni nacističtí pochopové – tím, že pouze naslouchal rozkazům a sloužil své zemi. Stále znovu však zároveň vyplouvá na povrch, že podobně nelidské rozkazy budí v jedincích odpor. Náhle rozeznávají zneužití agresivní energie, kterou kdysi sami delegovali na instituce, a začnou se k nim sami stavět velmi nepřátelsky. Často bojují předem prohranou bitvu a nezřídka jsou mocí instituce, kterou dříve podporovali, srazeni na kolena.

Ještě před nedávnou dobou jsem zažil, jak angažovaný lékař a šéf kliniky, který se zdráhal krýt výraznou profesní chybu svého vrchního lékaře, byl zbaven svého postu. Jít musel on – nikoli ordinář, jak by naivní (v právo) důvěřující lidé očekávali. Následně musí odstraněný lékař bojovat proti instituci, k níž dříve cítil příslušnost. V demokratické zemi s rozdělenou správou, jako je Rakousko, kde se příběh odehrál, má veskrze šanci.

Pokud si nyní odpadlík od systému vezme nazpět svoji dříve odevzdanou agresivní energii a použije ji proti instituci, aby s ní bojoval jakožto s baštou bezpráví a nelidskosti, může někdy také vyhrát. Podařit se mu to však může jen tehdy, pokud ještě na cestě k vítězství odevzdá svoji agresivní energii opět jiné, subjektivně nepoměrně lepší instituci – tedy úřadu, straně, nebo například vrchnímu veliteli vojsk.

Sotva je ve „spravedlivé válce“ vybojováno vítězství, vstupuje do hry další instituce – s celým novým nebezpečím zneužití moci a agresivní energie, které je jádrem celého procesu. Pak se může také stát, že se bojovníci za svobodu, jako jsou Mexičané Emiliano Zapata či Pancho Villa, stanou trvalými revolucionáři. Sotva svrhnou „zdola“ jednu vládu, zjistí, že se nová podstatně neliší od té staré, takže je ji třeba převratem také odstranit. Čínský revolucionářský vůdce Mao Ce-tung ono dilema včas rozpoznal, takže doporučoval permanentní revoluci jako určitý druh instituce. Kulturní revoluce ovšem přinesla tolik násilí a bídy, že se národ proti této myšlence velmi rychle postavil, takže byla pohřbena.

Zdánlivě stále znovu potřebná revoluce ozřejmuje následující dilema: Jedinec musí násilí stále delegovat na příslušné instituce, aby dosáhl života v míru. Pokud chce dotyčný tomuto ďábelskému kruhu uniknout, je lépe, aby o zmíněné nutnosti věděl už předem.

Jako prostředek proti útlaku ze strany mocných institucí má agrese – dokonce i ve své nezpracované, násilné podobě – vždy také osvobozující funkci a povahu ventilu. Odtud je již blízko k násilnému předcházení násilí. Tím lahodnější jsou pak zřídka chvíle, kdy se podaří držet oprávněnou agresi na žádoucí úrovni.

Je přirozené, že občanskí aktivisté žijící v NDR potřebovali přiměřené množství odvahy, síly a vůle k boji – tedy beze zbytku aspekty principu agrese –, když se odvážili vyjít do ulic a protestovat proti zkorumpované a násilí se neštítícímu systému, který řídila Stasi (východoněmecká tajná policie) za podpory armády. Svůj protest lidé artikulovali hesly míněnými veskrze agresivně jako například: „Národ jsme my!“ Jakkoli může znít uvedené heslo neškodně, přece vyjadřuje přesvědčení o vlastní legitimitě a o ilegalitě druhé strany. Jen zřídka se podaří organizátorům občanských nepokojů a vůdcům povstání nepodlehnout pokušení sáhnout k násilnostem – východoněmeckým aktivistům se to povedlo.

Pokud by lidé v ulicích NDR bývali přešli k násilí, použily by to „betonové hlavy“ z vedení tehdejšího východního Německa nejspíše jako záminku ke krvavému potlačení vůbec prvního lidového hnutí od založení východoněmeckého státu. Provokatéři, kteří se vždy dokáží přimíchat i do demonstrací, které jsou zamýšleny jako poklidné, proto představují nejlepší pomocníky protistrany – dávají jí totiž záminku k protiúderu jakýmkoli způsobem. Zcela důsledně přitom postupovaly pořádkové oddíly Silvia Berlusconiho, italského ministerského předsedy a mediálního magnáta, jež měly tajnou dohodu se skutečnými štváči, jak

později také odhalily televizní záběry. Tak bylo snadné kriminalizovat většinou jen pokojně protestující protivníky globalizace. Podobně působí i takzvaní „autonomové“ při demonstracích v Německu jako neúmyslní pomocníci státní moci, proti níž domněle protestují a které přitom trvale přisluhují.

V situacích, kdy se proti nim obrací hněv lidu, mají ti, kdo vládnou, ještě jednu šanci, totiž obrátit rozčilení davu navenek, proti novému nepříteli. Uspokojení, které vzniká vytvořením co možná jednoduchého a drastického obrazu nepřítele, má pro ně vysloveně stabilizující účinek. Pocit sounáležitosti s ohroženou institucí opět rychle vzroste. Násilí je vždy jednoduché, jeho alternativy jsou naproti tomu komplexní a náročné.

Popsaný mechanismus je možno dokonce využít k převzetí moci v rámci určité instituce. Za mistra v tomto ohledu platil izraelský politik Šaron. Spustil palestinské povstání, intifádu, svojí provokativní návštěvou Chrámové hory, aby se následně nechal vynést k moci jako zachránce z mizérie, kterou sám zinscenoval. Touhu po moci Šaronovi nelze jako politikovi vytýkat, zvolenou cestu k moci, která byla dlážděná násilím a která později plodila jen další násilí, však ano. Prohlédnutí takového mechanismu je pro Němce obzvlášť těžké – Šaron byl Žid. Bohužel nebyl jediný, kdo takovými metodami pracoval. Nezávisle na původu a národnosti politika jsou podobné metody nanejvýš problematické, neboť jdou ruku v ruce s eskalací násilí. Jakkoli je zejména pro Němce práce s podobnými příklady z historického důvodu obtížná, spočívá jediná šance na eliminaci nepřijatelných metod na poli politiky v jejich včasném prohlédnutí a v odmítnutí jejich podpory. Teprve pokud se podaří identifikovat odstíny agrese na různých rovinách a v jejich různých projevech, budeme moci doufat, že ji vymýtíme hned v zárodku, aniž bychom zůstali zachyceni po všechny časy v bludném kruhu agrese a projekcí.

Jak se rodí agrese?

Mýtus o prvním ohni

Po rozmanitých vědeckých argumentech, které se pokoušejí ze svého pohledu objasnit fenomén agrese, nám může být v dalším uvažování užitečný pohled do mytických dob. V mytickém obraze světa, ve světech symbolů v nitru duše, je agrese přiřazena k principu ohně a světla. Světloňosi – ať už germánský Loki nebo řecký Prométheus – jsou vždy povstalcí, kteří zároveň oheň sami ztělesňují. Porušením daného slova, podvodem, lstí, zákeřností a k poslednímu i násilím se zmocňují ohně, který je vyhrazen pouze bohům, jež si pro sebe oheň monopolizovali. Ať už se zdá počínání světloňosů jakkoliv neupřímné a agresivní, božská protistrana také není neproblematická. Postoj bohů můžeme nahlížet jako skutečně velmi nepřátelský – poskytnutím ohně lidem by přece o ten svůj nepřišli. Oheň zde však přirozeně představuje zejména symbol moci. Kdo vlastní oheň, snadno ovládá celý svět. V dané souvislosti lze bez skrupulí použít pro oheň synonymum „agrese“.

Na druhé straně světí (dobrý) účel světloňosů prostředky, a tak se událost stala prototypem či archetypem dalších podobných příběhů. Světloňosi činí něco „zlého“, aby podpořili dobro, čímž

se velmi podobají Goethově Mefistovi. Coby ďáblové se mu nikoli náhodou říká také Lucifer, tedy „ten, kdo dělá světlo“.

Prométheus a Loki se stali časnými hrdiny, kteří se vzepřeli establishmentu bohů. Používají k tomu účelu násilí, zvláště temnou formu agrese. A oba se stávají oběťmi násilí ze strany bohů. Prométheus je za trest přikován k jedné ze skal Kavkazu, kam za ním denně přilétá orel, aby mu vykloval játra, orgán zasvěcený vládci bohů Diovi. A protože Prométheovi játra vždy přes noc opět dorostou, je jeho utrpení věčné. Loki nedopadne lépe – končí rovněž přikovaný ke skále, přičemž mu rozleptávají oči jedovaté sliny vlka Fenriho (na některých vyobrazeních lze vidět místo Fenriho hada Mídgarda). Lokiho žena zachycuje jed do misky, takže je mučení snesitelnější, jakmile však musí nádobu vyměnit, zažívá Loki strašlivá muka. Skutečnost, že oba světloňosi musejí za svůj čin navěky snášet krutý trest, může odkazovat na nás, jejich následovníky, kvůli kterým svůj agresivní skutek podnikli. I my lidé za něj tedy musíme navěky trpět.

Strana božstva smí v tomto mýtu sebe samu pokládat za oběť úskoku – právě jí přece byla odebrána exkluzivní práva na vlastnictví ohně. Pro antický svět jen stěží existovalo něco horšího než hybris, vzpoura proti vlastním bohům. Na druhé straně je však řecká mytologie, zapovídající hybris jako jediný skutečný hřích, natolik moudrá, že v něm současně vidí šanci lidí dosáhnout (božské) jednoty. Lidé, kteří dar od vzbouřenců přijali, si stejně jako oni dokázali svůj lup morálně obhájit. V podobě ohně jim totiž do té doby byl upírán jeden ze základních elementů, v podobě agrese pak jedna z hlavních sil stvoření. Bez ní by při jakémkoli svém pozemském počínání zůstali bez šance na úspěch. Obě strany – jak bohové, tak světloňosi spolu s lidmi – se cítí být v právu, což je také případ každé války nebo každého primitivního agresivního aktu.

Spolu s ohněm se lidem ovšem nedostalo jen šance, ale také ohrožení; na to bohové stále znovu odkazovali. Oheň přenosem z nebes na zemi neztratil nic ze svého potenciálu nebezpečnosti. To znamená, že se musel opět hlídat – tento úkol však už měli na starost lidé. Bylo třeba najít také instituce chránící oheň, například církev, kde se ochrany ohně ujímali kněží. Převzetím ohně do vlastnictví získali tito „specialisté“ enormně na důležitosti, mnohdy byli dokonce považováni za polobohy. Zpočátku měli ještě na paměti, že stráží oheň pro všechny, časem se jej však naučili chápat jako satisfakci a chtěli si jej – podobně jako kdysi bohové – monopolizovat. Nejpozději ve stejném okamžiku si ti upozaděni položili otázku, jak legitimní je takové odpírání ohně. A Loki či Prométheus znovu povstali, vzbouřili se a násilím si vzali pochodeň – a kolo osudu se otočilo znovu.

A tak budou vládci ohně stále znovu podléhat stejnému nutkání opakovat činy svých předchůdců. Oheň nepředstavuje pouze prvek agrese – také jeho přenos se uskutečňuje násilným způsobem, tedy temnou, neosvobozenou formou agrese. V uvedeném koloběhu agrese není násilí pouze formou „narušení koloběhu“, jak se domnívá Hacker, nýbrž téměř nutným důsledkem. A tak tomu zůstane až do doby, než mechanismus nekonečného koloběhu zcela prohlédneme a vědomě přerušíme.

Díky analogii k uvedenému mýtu můžeme lépe porozumět i mnoha psychickým mechanismům souvisejícím s našim tématem. Sahají od světa malých dětí a jedince až po kolektivní výbuchy násilí.

Dítě, které se spálilo

Protože se ohně bojí jen dítě, které se už jednou spálilo, mají rodiče v zásadě dvě možnosti výchovy. Mohou dítěti připravit bolestivou zkušenost prostřednictvím relativně neškodného ohýnku, ale také mu mohou stále promlouvat *do duše*, aby se ohni vždy raději vyhýbalo, a to v duchu prostínké říkanky, která dětem zapovídá všechno agresivní: „Nůž, vidlička, ostré věci nejsou pro děti přeci.“ Dítě ale přirozeně jen máloco zajímá více než to, co jsme mu zakázali. Následně vzplane boj mezi mocnými rodiči, kteří si všechny přitažlivé věci – na prvním místě oheň – monopolizují jako kdysi bohové, a dítětem. Marně rodiče svému potomkovi slibují, že až vyroste, budou velkorysejší. Zdravé dítě bude po slíbeném okamžiku toužit a začne je datovat jinak než jeho rodiče. Vzepře se a bude si chtít předčasně hrát s ohněm. Rodiče zpravidla včasné „předání moci“ promeškají, takže vznikne konflikt, který přináší do hry života agresi. Uvedený druh agresí okořeněných přechodových konfliktů jsem ostatně podrobně popsal ve své knize *Životní krize jako vývojové šance*.

Jak naznačuje mýtus o Prométheovi, stejná problematika se bude opakovat z generace na generaci. Každá nastupující generace bude mít sklon například ohřát se dříve ohněm erotiky a sexuality, než by bylo milé těm, kteří se o tom snaží rozhodovat. Mladíci si jej navzdory zákazu vydobudou, aby ho poté opět stejně zakazovali svým dětem, dokud se proti nim nevzbouří a k poslední nad nimi nevzítěží. Co si poslední generace vybojovala, bude později zapovídat svým potomkům, dokud si ono zakázané nevezmou sami – a tak dále.

Nebeská moc a oheň pekelný

První lidé museli oheň ukrást bohům agresivním aktem. Pravděpodobně byl na počátku blesk, vedoucí z ruky nebeského vládce bohů Dia k Zemi a sloužící zcela jinému účelu než „zapálení ohně“. Jeden z lidí však blesk záměrně zneužil, aby z něj získal oheň pro vlastní účely. A tak mohly vzniknout v zásadě podobné problémy, jaké známe z mýtů, z vývoje dítěte či z psychoanalýzy.

Je jisté, že mezi lidmi původně vládl velký strach z ohně. Pravděpodobně se někteří lidé zranili při stepních požárech, takže už úplně uvěřili bohům, že oheň pro ně představuje příliš nebezpečnou hračku. Jednou se však někdo z nich přece jen odvážil onu hračku bohům vyrvat. Onen statečný se jistě učil ovládnout oheň za značných bolestí. Nakonec se mu však podařilo oheň domestifikovat a pozvolna používat k ohřívání – nejprve sebe a později i svých pokrmů. Tak dlouho si páčil ruce, dokud se nenaučil, že s energií plamenů musí zacházet jen velmi opatrně. Teprve nyní dokázal nahlédnout, co měli bohové na mysli a jak velkou měli pravdu. Porozuměl, že oheň sice představuje nebeskou moc, zároveň se však může stát ohněm pekelným. Plameny se provždy upínají ke své nebeské vlasti, přitom však spalují všechno kolem sebe a mohou zemi kdykoli proměnit v peklo. V celé ambivalenci principu agrese, který mu je vlastní, může hrát i spalovat, sytit i spalovat. Představuje atrakci i hrůzu; symbolizuje naději i ohrožení, pozhennání a prokletí, nebezpečí a naději současné.

Oheň v lidských rukou se tak podobá principu, který vyjadřuje, stálé výzvě. S jeho pomocí lidé mohli dobýt nové životní oblasti. Lidstvo však neproniklo jen do makrokosmu vnějšího světa, ale také do mikrokosmu niterné podstaty, objevilo oheň atomu, který je ohrožuje jako nic jiného. Na každé rovině svého konání proto muselo instalovat hasiče, kteří však odvážné až hazardní hře s ohněm mohou většinou už jen přihlížet.

Oheň zůstává stálým symbolem výzvy. Někteří lidé si záměrně hrají s ohněm, aby tak demonstrovali svoji odvahu a absenci strachu. Jsou ale také zároveň příliš nároční, takže často končí jako oběti fascinujících plamenů. Jiní by za svoje blízké a milované dokázali projít i ohněm, čímž dokazují, že druzí jsou pro ně důležitější než vlastní život. Jiní se opět sami zapalují a stávají se světelným signálem vyšší myšlenky, tak jako to udělali buddhističtí mniši, kteří jako živé pochodně protestovali proti americké politice ve Vietnamu, nebo Jan Palach, který se zapálil na protest proti válečnému přepadení Československa sovětskou armádou.

Lidé se pozvolna naučili rozlišovat dvě strany ohně a agrese: Jednak ochočený oheň, který má v rámci kulturních zvyklostí zajišťovat skutečný pokrok, tedy oheň mytologicky související s Pallas Athénou, bohyní lovu a ochránkyní statečných mužů, včetně Prométhea, a dále oheň ničivý, asociovaný Marsem. Oba druhy ohně spolu přirozeně souvisejí. Athéna je přece také zaměstnána válkou – jakkoli na zřetelně pokročilejší rovině než Mars.

Dvojí role ohně zůstává nezpochybnitelná. Lze jej zneužít jako zbraň nebo mučící nástroj v podobě rozpálených kleští, ale také využít coby varovného signálu na způsob červeně svítícího semaforu. Jestliže v naší době vytvářejí pokojní demonstranti světelné řetězy a zažehávají symbolické ohně na protest proti nenávisti vůči cizincům, prokazují tím svoji odvahu, dávají znamení ostatním – a obojí má opět co do činění s principem Marsu čili agrese.

Praprincipy – stavební kameny vyššího řádu

Lidé se vždy pokoušeli o uspořádání jevů, s nimiž se během života setkávali, aby pomocí nalezeného pořádku zmírnili svůj strach. Periodická soustava prvků není například nic jiného než vydařený pokus vysvětlit podstatu materiálního světa za pomoci jeho jednotlivých stavebních kamenů. Veškerá materie na této planetě sestává ze směsi této více než stovky elementů. V zásadě nemůže existovat nic jiného, co by nevzešlo právě z nich. Podobným způsobem se dříve členil nejen materiální svět, ale také všechny formy života na takzvané praprincipy. Na uvedeném základě se otevírá obraz světa, který v sobě zahrnuje i princip agrese ve všech jeho podobách – a zejména přináší takovou možnost zabývat se jím, která daleko překračuje možnosti nabízené současnou vědou.

V antice si lidé k tomuto účelu volili systém klasických sedmi planet pojmenovaných podle nejdůležitějších bohů. Po objevení dalších planet se systém později rozšířil – nyní zahrnuje planet deset. Uvedený náhled světa se – kromě spirituální filozofie – ocitl v zapomnění, přičemž je však zároveň čas od času v některé ze svých částí znovu objeven.

Praprincipy, spojené s takzvanými vnitřními planetami a pohybující se po takzvaných oběžných drahách, symbolizují individuální, osobní způsoby chování, egocentrické impulzy. Sem řadíme Mars a jeho protihráčku Venuši stejně jako Slunce a Lunu či Merkura s Jupiterem.

Samotný centrální princip Slunce se však může ve skutečnosti rozvíjet pouze tehdy, pokud vstoupí do vztahu s vnějšími, vzdálenějšími principy. Principy spojené s vnějšími, směrem od Saturnu kroužícími planetami souvisejí s naším dalším vývojem. To platí zejména tehdy, když se vážou k principům vnitřních planet. Vnější planety pak korigují spíše egocentrické snahy planet vnitřních. Jako vnější planety jmenujeme: Saturn, Uran, Neptun a Pluto. Nás pak zajímají principy vnějších planet zejména ve spojení s principem Marsu, reprezentujícím agresii.

Existenci uvedených principů můžeme rozpoznat i na vlastním těle. Například saturnský princip, který je spojen s pojmem hranic obecně, symbolizuje redukci na to podstatné. V těle se zrcadlí v oblasti zubů, které rovněž vymezují určitou hranici. Saturnské tematické přitom odpovídají zejména stoličky (moláry). Princip Saturnu vyžaduje totální zodpovědnost.

Tam, kde do hry vstupuje Pluto, je většinou nutný náš vývoj ve smyslu totální proměny, který je zde také nejdůležitěji vyžadován. Plutonský princip úzce souvisí s chorobopisem auto-agresivních onemocnění, zejména pokud vedou k nezvratným důsledkům, což může být i smrt.

Neptun, princip rozkladu všeho povrchního, se obráží také v Creutzfeldt-Jakobově chorobě a v BSE. Neptunický princip vyžaduje rezignaci na jakýkoli úmysl; pod jeho vlivem se vzdáváme zejména vůle. Neptunický vliv souvisí například s lačností po materiálním zisku, jejíž přítomnost nám zrcadlí až zmíněné chorobopisy.

Uranický princip, který s sebou nese originalitu, překvapivost a nevypočitatelnost, podporuje nezávislost a osvobození od všeho, s čím vstupuje do vztahu. Uran podporuje při osvobozování se z osobních závislostí, tedy i při osvobození ze samotné touhy po nezávislosti. Zabývat se jím dále budeme v souvislosti s hyperaktivitou.

Mnohé západní pokusy o rozčlenění světa k poslednímu vycházejí ze staré antické nauky o elementech. Pokud se podrobněji zabýváme psychiatrickou typologií osobnosti, můžeme objevit v cholerikovi element ohně a v sangvinikovi prvek vzduchu. Melancholikovi přisoudíme element země a flegmatikovi vodu. Od Freudových dob rozpoznáváme u cholerika hysterické rysy, u sangvinika rysy schizoidní, u flegmatika depresivní a konečně u melancholika rysy nutkavé. Uvedené čtyři typy osobností v křesťanské oblasti najdeme v podobě čtyř evangelistů. Čtveřice základních prvků tvoří dodnes základ našeho chápání světa.

Psychoanalytik Fritz Riemann, který už velmi brzy našel odvahu přihlásit se ke starým prapůvodním principům a který také uveřejnil knihu o odpovídajících typech osobnosti v astrologii, vztáhl čtveřici základních typů na čtyři stěžejní tendence univerza.¹² Ve smyslu Paracelsa spojil mikrokosmos člověka s makrokosmem stvoření. Pohyb Země kolem Slunce nazval revolucí a spatřoval v ní přízpůsobení se předem určené dráze, která vede k závislosti. Tendenci k závislosti opět nalezl v depresivním přízpůsobení se, jak se s ním setkáváme ve všech prapůvodních společnostech, které kráčí ve stejných stopách jako společnost jejich předchůdců. Otáčení Země kolem vlastní osy, rotace, naproti tomu podle Riemanna prozrazuje individuální dynamiku Země. Odpovídá tedy schizoidnímu „točení se kolem vlastní osy“ a naší současné tendenci kráčet individuální cestou. Ona sebestřednost se v pozitivním slova smyslu osvědčuje v individualizačním procesu, jak jej popsal C. G. Jung, v negativním smyslu se pak promítá do moderního egocentrismu. Odstředivá či „centrifugální“ síla na Zemi odpovídá cholerickému ohnivému typu,

který je obrácen směrem navenek a stále podstupuje nebezpečí, že ztratí svůj střed. Protichůdná gravitační síla se zrcadlí v pochybujícím zemském typu, jemuž hrozí ustrnutí.

Ve starověku byly čtyři základní principy ještě dále rozděleny, jak si můžeme doložit na příkladu ohně: Oheň začátku byl popisován jako kardinální a podle svého charakteru se přiřazoval Marsu (římský bůh války se pak jmenoval Ares); oheň dosahující svého vrcholu se označoval jako fixní (stálý, pevný), asociálně byl spjat se Sluncem; a konečně rozsáhlý oheň se nazýval labilní (nestálý, nepevný) a vázal se k Jupiteru.

Ve vztahu ke jménu bohů byla čtveřice základních principů ještě dále diferencována, takže nakonec vzniklo deset prapůvodních principů, které dodnes tvoří základ veškerých spirituálních disciplín – zvláště důležité jsou pak pro astrologii. V každém případě šlo za starých časů vždy o nauku o čtyřech principech, v žádném případě pak o takzvanou „astrologii“, jak se dnes prezentuje v magazínech „zaručeným pohledem do budoucnosti“.

Myšlenka na opětovné hledání uvedených principů v našem denním životě nám nyní již není natolik cizí, jak se mohlo na první pohled zdát. Psychoanalýzou znovuobjevený, dříve Venuši přiřazený, orální princip to dobře dokumentuje na příkladu kouření. Mnozí kuřáci mají orální čili s Venuši spjatý problém. Chybí jim chuť do života, a když kouří, drží mezi rty cosi, co jim opatruje určité uspokojení. Pokud – například ze zdravotních důvodů – kouřit přestanou, mají sklony více jíst a mlsat, takže často přiberou na váze. Uvedená souvislost není ani tak logická jako analogická. Kuřáci jednoduše musejí dále zpracovávat na nevědomé úrovni orální (Venušin) problém, což mohou také pomoci jídla a cucání sladkostí. Z prapřincipiálního hlediska si stejně dobře mohou cucat palec.

Ovšemže bychom našli i kuřáky, kteří se za pomoci tabáku pokoušejí zpracovat svůj problém s agresivitou, takže zatímco čoudí, *vypouštějí páru*. Jestliže přestanou kouřit, vzniká nebezpečí, že si najdou jiný ventil, takže například začnou reptat nebo kolem sebe bít. Samozřejmě že by ke svému problému mohli přistupovat ofenzivněji a úderněji v přeneseném slova smyslu a že by tak učinili zadost marsovskému principu. Podobné řešení by bylo přinejmenším podstatně zdravější pro ně samotné (viz k tomu také CD *Kouření. Osvobodit se od závislosti*).

Na uvedeném banálním příkladu můžeme osvětlit, kde se nachází řešení v zacházení s principem agrese, který se v daném ohledu neodlišuje od jiných principů: Máme možnost volby, zda budeme prožívat nezpracovanou, brutální podobu agrese, nebo onu podobu pokročilejší, zpracovanější. Volbu, zda vůbec se budeme principem agrese čili marsovským principem zabývat, naproti tomu nemáme. Stejně jako nemůžeme odčarovat ze světa některý z prvků v jejich periodické soustavě, nemůže se nám to povést ani s prapůvodním principem, jakým je agrese (Mars).

Dříve se s uvedeným poznatkem zacházelo mnohem uvolněněji, jakkoli marsovský princip nikdy nebyl právě oblíbený. Mars/Ares byl společně s Hádem/Plutem, bohem podsvětí, nejméně oceňovaným bohem řeckého, potažmo římského pantheonu. A právě oba tito nejméně oblíbení bohové dali jméno našemu principu agrese, čímž se nám dává najevo, že před námi není právě jednoduchý úkol.

Mars/Ares je považován za toho, kdo vyhledává hádky, za někoho úskočného a hrubého – přesto však mu nebylo upřeno místo v sále bohů. Lidé se pokoušeli dobře vycházet s každým z prapůvodních principů a dbát na ně, aby jimi nebyli důrazně napomenuti. Lidé si v antice byli

vědomí, že nemohou ujít žádnému z prapůvodních principů, a proto každému z nich poskytovali určitý prostor, čas i práva.

K onomu – život výrazně usnadňujícímu – zvyku věnovat určitému principu vymezený čas jsme v dnešní době již ztratili přístup, jakkoli nám tato myšlenka nikdy nebyla zcela cizí. Princip Uranu, jemuž je podřízeno vše náhlé, překotné a z normy vybočující a který se zrcadlí jak v náhlém osvětlení, tak v záchvatu mrtvice, má svoje místo v období předcházejícím masopustu. Od 11. listopadu, přesněji od 11 hodin 11 minut onoho dne, až do postního úterka se mohou uranické síly v nás i kolem nás volně odpoutat. Teprve masopust ukončuje hru pudů a s nástupem popeleční středy ohlašuje dobu popela a pústu, tedy saturnského principu.¹³ Je zcela v pořádku, pokud si ve vymezeném období poněkud vyhodíme z kopýtka, překročíme alespoň některé normy a oddáme se bláznivé hře. V létě nemá podobné chování místo – a bylo by dokonce potrestáno. Zjevně by bylo lepší nechat všechny svoje abnormální (normy překračující) potřeby a vlastní pomatenosti vybouřit v extra vyhrazené době a mít po zbytek roku klid. Kdo se zabývá masopustními obyčejí intenzivněji, ví, jak hluboko dříve zasahovaly a jak velmi zjednávaly ventil uranickým energiím. Hierarchická či sexuální tabu mohou být ve vymezeném, nebezpečném, ale přehledném rámci porušena, aniž by byl pořádek skutečně zpochybněn. Tak má princip Uranu v postní době dodnes svoje místo, které zůstalo ostatním principům – zejména Marsu a Plutu – odepřeno.

Jestliže zjistíme, že určitému puzení nedokážeme uniknout, je lepší vědomě se jim postavit, abychom je mohli poznat a učinit jim zadost. Pokud se tak nestane, ušetří nám naše zdráhání zpravidla znatelně nepříjemnější ponaučení, které se může týkat jak našich vnějších, tak niterných problémů. Po více než dvou desetiletích praxe při výkladu chorobopisů nemám žádnou pochybnost o souhře mikrokosmu a makrokosmu v parcelsovském slova smyslu. Mnohé rovněž hovoří pro to, že jsme se narodili, abychom se učili, a že život představuje jednu velkou školu. Učit se přitom můžeme na všech možných rovinách, mezi nimiž stále volíme. Pokud se však zdráháme určitého tématu chopit, budeme poučeni proti své vůli.

Z uvedeného důvodu se jeví jako moudré opatření našich předků, kteří pradávným principům rezervovali určitý čas svého života nebo jim dokonce přinášeli oběti, přičemž svoji připravenost k oběti dobrovolně rozšiřovali až do bolestivých oblastí. Něco dobrovolně obětovat je jistě podstatně jednodušší a rozhodně příjemnější než nechat se k oběti nutit, zejména pokud má být akt oběti veskrze nepříjemný. Skutečnost, že se z takovéto připravenosti k oběti vyvinulo náboženství, které může být – stejně jako jakékoli náboženství vůbec – nepochopeno a zneužito, nic nemění na uvážlivosti vědomého zacházení s prapřincipy. Chemikovi či fyzikovi připadá samozřejmé spolehnout se na zákonitosti periodické soustavy prvků, není nutné je stále znovu přezkušovat. V lékařství a psychologii můžeme podobně spolehlivým způsobem stavět na působení prapřincipů.

Mars – archetypálně mužský princip agrese

Z hlediska spirituální filozofie představuje agrese energií každého počátku, náležející prvnímu prapřincipu Marse, jímž začíná život. Z uvedeného hlediska nemá proto žádný smysl pokoušet se sprovodit agresi ze světa. Pokud by se to podařilo, svět by zanikl.

Slovo agrese pochází z latinského *aggredi*, což znamená *vyjít ven, něčeho se chopit*, přičemž se původně jednalo o slovo prosté hodnocení, tedy o neutrální výraz. V našem moderním používání jazyka je pojem agrese takřka výlučně negativně zabarven. Uvedenou jednostrannost je třeba nahlédnout a vyrovnat se s ní prostřednictvím odhalení nových, podpůrných stránek Marsu.

Rakušané používají sloveso s obvyklým významem *něčeho se chopit (angreifen)* také ve významu „jemně se něčeho nebo někoho dotknout“. Němčina zase dovede vyjádřit i pozitivní vztah výrazem *etwas in Angriff nehmen* (něčeho se chopit, do něčeho se pustit).

Počátek něčeho, který si vždy žádá agresivní energii, představuje vlastně něco pěkného. Bez agrese by nemohlo nic začít – prvotní impuls je proto vždy také ten agresivnější, stačí jen pomyslet na vědecký mýtus o stvoření světa, tedy na velký třesk coby mocnou explozi, která uvedla vše do chodu, nebo na náboženské dějiny stvoření, v nichž je řeč o prvních tónech, jiskrách, slovech či písních. Také první slovo, první tón, který rozezněl ticho, je zároveň *narušil* agresivní silou, kterou však přesto nepokládáme za špatnou.

Také každý nový začátek roku se přirozeně odehrává z agresivní energie jara. Míza v rostlinách vzlíná, stromy raší, přičemž salát doslova *vystrěluje*, aniž by v tom někdo viděl něco zlého. Pokud bychom nahlíželi na jarní dění v přírodě prizmatem svých obvyklých hodnocení, znělo by to úsměvně. Když se miliardy pupenů *vyloupnou* z obalů a miliardy nebezpečně špičatých klíčků *prorazí* brutálním způsobem matku Zem, je nám celé dění v přírodě veskrze příjemné. Agresivní sílu Marse si zjara užíváme – nový růstový cyklus by bez ní nemohl vůbec začít. Zde se dokonce stavíme na stranu agresivní jarní energie a proti vytrvalým a strnulým silám zimy, které můžeme přiřadit saturnskému principu.

Zárodky (klíčky) rostlin přitom ve skutečnosti vykazují stejná nebezpečná ostří jako kopí, útočné střely či rakety. Někdy také můžeme říci, že klíčky doslova *vystrělují* (v němčině se rostlinným klíčkům říká také Schösslinge, výraz je odvozen od slovesa *schießen* neboli střít). Všechny střely mají ostrý tvar odpovídající marsovskému principu – ať se jedná o hroty šípů z doby kamenné nebo o moderní náboje rychlopalné zbraně – , v opačném případě by totiž nelétaly, v každém případě ne tak rychle. Tvar střel tedy odpovídá signatuře Marsu, boha války, tedy signatuře ani dobré, ani špatné, nýbrž marsové, a tedy přizpůsobené rychlému pohybu vpřed, který má zlomit odpor a prosadit střelce. Rovněž *břítké* poznámky v přeneseném smyslu zasahují duši hlouběji než *povrchní* řeči a také s větší přesností nacházejí svůj cíl.

Ať už máme energie Marsu v oblibě či nikoli, je jisté, že spolupůsobí na začátku čehokoli. A čím nespoutaněji mohou působit, tím snazší je nový začátek. Také každý porod se opírá o marsovské síly obou zúčastněných. Matka je vyjadřuje porodními bolestmi, dítě v ideálním případě svým „skokem po hlavě“ do života. Pokud se jeden z nich zdráhá uplatnit svůj podíl marsovské energie, musí jej srdnatě uvést do hry gynekolog, když *ostrým skalpelem rozřízne* napjaté břicho rodičky a dítě osvobodí. Mars je dále zastoupen také v krvi, jeho rysy má u porodu také případný křik bolestí.

Veškeré pokusy Marse spoutat zákonitě musejí skončit krachem, přinášejí do hry jen jeho další, nezpracované podoby, jak je patrné na praktikování císařského řezu. Pokud je dítě v matčině lůně položeno našikmo nebo pokud matka při porodu dostatečně netlačí, vstupují do zápasu

o nový život intervence z medicínské strany, takže onen nový život začíná problematicky. Pokud se dítě skok do života zdráhá udělat, a to z veskrze pochopitelných důvodů, nebo pokud dokonce leží zadečkem napřed, musí si Mars svoje práva vynutit.

Dříve gynekologové prováděli porod pomocí naddimenzovaných kleští, jimiž uchopili hlavičku dítěte, dnes se již používá přísavný zvon, jímž se vyvíjí tlak tak dlouho, dokud se odpor dítěte nezlomí. Kdo nechce na svět přijít dobrovolně, je *uchopen* za hlavu a *vtažen* do života. Přitom je lhostejné, kolik má jedinec dobrých důvodů k tomu, aby se energii Marsu vyhnul. U dítěte, které ví, že doslova musí prorazit hlavou zeď, je zdráhání pochopitelné. Nic nezmuže ani proti nepřirozené poloze rodičky, při níž matka leží na zádech a celý posuv hlavy směřuje nikoli k otvoru porodního kanálu, nýbrž do střev, které se zde stávají skutečnou zdí. Dítě není ušetřeno zkušenosti s energií Marsu ani tehdy, když se nenachází v nevýhodné poloze. Gynekologové, kteří působili v dobách před francouzským lékařem Frédéricem Leboyerem,⁴¹ nesou odpovědnost za eskalaci marsovských sil do temných oblastí, když navzdory výhodné poloze dítěte hned *agresivně* zasahovali do jeho průběhu, zatímco rodiče hned *nastříhli* hráz nebo případně využili jejího *natržení*. V obou případech se jednalo o bolestivý, krvavý, a tím marsovský počín.

Jemný porod je ovšem už z *podstaty věci* nemožný a Leboyer se o jeho provádění ani nepokoušel. Jeho kniha má název *Porod bez násilí*. Násilí a brutalita konec konců představují neodlučitelné roviny agrese, kterým necitlivě vedený porod nezůstává nic dlužen – oběho se můžeme vyvarovat, pokud zvolíme světlejší, pozitivnější rovinu projevení marsovského principu.¹⁵ Pokud se žena při porodu například nachází v přirozenější poloze, tedy v podřepu, ve stoje nebo sedí, může tak uplatnit svoji veškerou sílu, jedná se také o podporu marsovských sil, nyní však svobodnějším a pozitivnějším způsobem.

Bez Marsu tedy na tomto světě není možné nic. I tak sladké malé kuřátko musí agresivním způsobem zobákem probodnout vaječnou skořápku, aby vůbec spatřilo světlo světa. Řecký filozof Hérakleitos právem říkal, že bůh války Mars je otcem všech věcí. Na rovině prazákladních principů je to pravda. Jen přitom nesmíme přehlížet fakt, že filozof zde svojí sentenci nedává hodnotící význam, takže není myšlena negativně. Nadto nezapomínejme, že vše, co má otec, má také matka. V tomto případě je snadné v ní rozpoznat Venuši, bohyni lásky a protihráčku Marse. Každý princip má takovýto protipól, který se mu podobá víc, než si často myslíme. Role opačného pólu nás bude zajímat vždy, zejména když narazíme na téma polarity.

Marsovskému principu odpovídají kvality jako *rychlý, špičatý, ostrý, přímý, odvážný, horký* a také *energický* či *energetický*, které je ovšem možné použít jak v pozitivním, tak i v negativním smyslu slova: Domy lze jak vytápnout, tak i ničit zápalnými pumami. Ostrým nožem můžeme zabítet i krájet chleba; odvážně můžeme někomu zachránit život, nebo jej naopak riskovat. Princip agrese nestojí jen za každým počátkem – existuje zde stále a nelze jej ničím nahradit, přesto však máme vždy možnost volby, na jaké rovině jej budeme ve svém životě prožívat. Musíme se rychle a odvážně rozhodnout, zda budeme čelit podobnému nebezpečí, jako je to, které na nás číhá v automobilové dopravě. Můžeme jít ofenzivně novou cestou, abychom překonali staré problémy; můžeme pomocí břitkého intelektu překračovat hranice a nacházet lepší řešení. Můžeme vybojovat konflikty, celou svoji energii vrhnout na misku vah a v dalších šarvátkách vítězit pro všeobecné blaho.

Odvážný život je vždy zároveň životem naplněným energií Marse. Kdo se nebojí ve svém životě *zabývat choulostivými věcmi a bojuje* o řešení, žije marsovským způsobem. Odvážně a bez váhání čelit velkým nárokům, které na nás moderní život klade, představuje prvotní úlohu našich časů, kterou se nám podaří splnit jen uplatněním smírného postoje k principu agrese.

Člověk je zoon politikon, sociální zvíře. Potřebuje určitou agresi k tomu, aby dokázal obstát před druhými a splnil tak svoje určení. Vztah vyžaduje vždy odvalu a ofenzivní sílu – od vybudování až po jeho ukončení. V průběhu vztahu jsou marsovské síly zapotřebí, aby jej živě a napínavě, s perspektivou růstu a s pocitem naplnění zúčastněných utvářely. Jen pak se mohou dotyční vždy znovu pouštět do společných kroků k novým světům.

Navzdory stěžejnímu významu, který má princip Marsu pro náš život, čeká stále marně na svoje vysvobození ze „špinavého kouta“, kam jsme jej vystrnadili. Jestliže všechno, s čím má Mars co do činění, přichází zkrátka, jsou ve svých právech kráceny i jeho pozitivní aspekty. Tam, kde je třeba udělat *ostrý řez* nebo kde jsou třeba odvážné první kroky k překonání hranic, není bez energie Marsu šance na úspěch.

Většina politiků coby členů velkých stran se například vyznačuje – podobně jako většina jejich voličů – průměrností a línými kompromisy, což v západních demokraciích vedlo k rozmrzelosti z politiky. Všichni se snaží takřka křečovitě obsadit *politický střed*, čímž stále znovu upadají *prostřednosti*. V mnoha klasických demokraciích už část obyvatel stojí zcela mimo politickou hru, když přestala chodit k volbám.

Podobně velká jako nespokojenost s politiky je mezi obyvatelstvem nespokojenost s lékaři. Jedním z hlubokých důvodů uvedeného stavu je skutečnost, že obě profesní skupiny tak nápadně postrádají energii Marsu. Přitom máme právě politiky, které jsme si zvolili většinou – a stejné je to s lékaři, které jsme si sami našli. Při životě v demokratickém zřízení a při možnosti svobodné volby lékaře o tom není pochyb. Co zde může na první pohled působit jako obžaloba, chce pouze poukázat na skutečnost, jak velmi nám chybí princip agrese v jeho pozitivním vyjádření, a sice všude, nejen v politice a medicíně. Energie Marsu hraje nevyhnutelně význačnou roli i v našem každodenním životě – k našemu dobru i k naší škodě. Následující řádky od Friedricha Nietzscheho výše uvedená slova potvrzují a také nám přinášejí povzbuzení ke smíru s Marsem:

Ecce homo
Ano! Dobře vím, kde je můj původ!
Svoji nenasytlostí rovnat se plameni
mám důvod. Plameni roven sám sebe stravuji.
Světlo je vše, co v sobě pojmám,
uhlí pak vše, co zanechat mám:
Plamen jsi, sám sebe častuji.

Zapírání Marse

Z malé pozornosti, kterou prapřincipu agrese věnujeme, a z našeho zdráhání přiznat mu náležitý respekt a přiměřené místo v našem životě vyplývá, že je Mars často nucen vydávat se po temných

stezkách života. Hlásí se ve všech možných negativních formách. Extrémně se prezentuje prostřednictvím mafie a organizovaného zločinu. Jeho vliv se ukazuje jak ve válkách gangů, tak ve špinavých obchodech, které sahají až do vrchních pater hospodářství a politiky. Marsovský podíl je však patrný jen těm, kteří mají cit pro jeho kvality.

Mars se nadto prapřinciálně způsobem účastní všech válek a mnohých chorobopisů, přičemž za některé z nich je dokonce sám zodpovědný. Čím méně pozornosti jednomu z základních principů naší existence věnujeme, tím rabiátštější bude v prosazování svých nároků.

V případě marsovského principu na jedné straně cítíme velmi zřetelně, že si bez něho nevystačíme. S výjimkou Kostariky či Islandu bychom jen stěží našli zemi, která dobrovolně rezignuje na armádu – analogicky je tomu s člověkem, který potřebuje svůj tělesný obranný systém, aby byl vůbec schop (pře)žít. Na druhé straně se ovšem pokoušíme skoro za každou cenu vyvarovat pohlednutí do tváře Marsu, jen stěží mu můžeme přijít na jméno. Uvedená skutečnost přitom platí v malém i ve velkém, u jednotlivců i u kolektivu.

Takřka všechny války, které v posledních padesáti letech proběhly, naplánovali ministři obrany. Naivní mysl by se ptala, proč ruský ministr obrany „brání“ svoji zemi uprostřed Afghánistánu nebo proč se jeho američtí kolegové museli „bránit“ už na tolika různých místech světa. Aniž bychom chtěli hodnotit „obrannou“ politiku jiných států, nemůže nás nenapadnout, že ospravedlňovat přítomnost vojska tisíce kilometrů od domova odkazem na cizí útočníky lze jen těžko. V takových případech se hodí vyzdvihovat boj za svobodu či demokracii. Často však lze za podobnými „obrannými opatřeními“ rozpoznat snahu o prosazování vlastních zájmů.

Rozmanité válečné intervence přirozeně není možné jednoduše označit za identické. Nasazení Američanů proti nacistickému Německu bylo nepochybně hrdinským bojem, který umožnil osvobození kontinentu. Jen stěží bychom jej mohli srovnávat s válkou ve Vietnamu či s ruským vpádem do Afghánistánu.

Jakkoli mají napadení stále stejně průhledné motivy, argumentuje se veskrze defenzivně. Je to jednoduše lepší, neboť máme značné zábrany poctivě pojmenovat Mars a pohlednout mu do jeho válečnických očí. Stále dokola dochází k zapírání principu agrese. Zneuznání Marse je patrné už v pojmenování invazních vojsk. V uvedené souvislosti je třeba zmínit zejména vojska německé armády, která se navzdory svému pojmenování (ať to byl *Reichswehr* či *Wehrmacht*, přičemž sloveso *wehren* znamená bránit) takřka nikdy nebránila, nýbrž veskrze agresivně útočila. V podobném duchu je laděno i označení *Bundeswehr*. Dříve se hovořilo o vojsku jako o *válečné moci*, za válku zodpovídal *ministr války* a boje probíhaly na *válečném poli*. Mars tímto způsobem – přinejmenším co jo jazykového úzu – docházel svého uplatnění. Jeho popírání uhlazením válečné terminologie svědčí o skutečnosti, že byl postupem času hodnocen stále negativněji.

Ostych hlásit se k Marsu je zcela patrný pohledem do mladších německých dějin. Po celá desetiletí se mladým mužům ve Spolkové republice vysvětlovalo, že musejí obětovat rok a půl svého života obraně země, neboť východní blok disponuje po zuby ozbrojenou armádou, která jen čeká na to, aby mohla přepadnout Západ. Na straně NDR se dělo totéž, jen v opačném gardu a ještě drastičtější způsobem. A pak – po opětovném sjednocení obou zemí – *Bundeswehr* a lidová

armáda náhle stály na stejné straně. Mnozí si tehdy mysleli, že dojde k odzbrojení ve velkém stylu. Každopádně by se jednalo o logický důsledek předchozí argumentace obou zemí. Jak jsme však mohli zažít, nedošlo k odzbrojení, ale v nejlepším případě k pře-zbrojení. K čemu to? ptali se naivkově. Přívrženci zbrojení se do odpovědi na jejich otázku příliš nehrnuli, zjevně si však mysleli: Jen se nezbavovat ničeho z marsovských válečných hraček, časem se protivník jistě zase najde. Od té doby jej armády hledají angažovaně a nejednou také úspěšně. Popřípadě by bylo třeba jednoduše jen poněkud „posunout věci dále“, aby se marsovské téma dostalo na válečnou rovinu. Rezigance na miliardy polykající zbrojní projekty, jako jsou nové bombardovací letouny, je tedy v nedohlednu – jakkoli nikdo neví, k čemu se budou používat. Veškeré logice navzdory budou součástí výzbroje „pro všechny případy“. Kdo si neopatřuje tak drahé bombardéry k žádnému zjevnému účelu, musí mít tajný poměr s Marsem. U pacifistických občanů je pak v této souvislosti možno usuzovat na určitý temný, zátěžový vztah. Přívrženci zmíněných investic si v každém případě netroufají otevřeně se ke svým názorům přihlásit, v čemž mají společný rys s téměř všemi moderními přívrženci marsovského principu.

Pacifistický postoj

Pacifisté jsou často považováni za lepší lidi – jednoduše proto, že se staví proti Marsu. Vedení nejlepšími úmysly si zpravidla přejí sprovodit Mars ze světa. Bylo by zajímavé vysledovat, jak velký podíl alergiků a lidí trpících infekčními chorobami se mezi pacifisty nachází. Neboť potlačený marsovský princip si musí někde zjednat ventil. Beznadějnost pacifistických pokusů ostatně ukazují dějiny. Poctivější než pacifisté – i když nikoli co do vztahu k označení svojí profese – jsou vědci zkoumající dějiny míru, kteří se prakticky výlučně zabývají výzkumem války a zbrojení.

Jak jsme již ukázali na mnoha příkladech, nemá smysl chtít Mars odčarovat ze světa, nýbrž jej v pozitivní, osvobozené podobě žít. Být proti válce je něco zcela jiného než se zásadně stavět proti marsovskému principu. První počínání je lidské, druhé však je životu nebezpečné, neboť Marse zatlačuje do nekontrolovatelné stínové oblasti, kde se stává mnohem nebezpečnějším. Je známo, že téměř všichni tvůrci mírové politiky se dostali k moci skrze násilí. Ti z nich, kteří byli původně generály (například Anwar el Sadat nebo Jitzhak Rabin) bez následků přežili válku, jako apoštolové míru však zemřeli po prvním výstřelu. Je nebezpečné zavírat ventily marsovské energie, když je ve hře ještě mnohem agresivnější potenciál.

Ideální by bylo poskytnout oně ohnivé energii jiný, další vývoj podporující ventil. Kdyby se například podařilo přimět kameny házející palestinské bojovníky intifády k tomu, aby svoji energii a nasazení nasměrovali k budování svojí vlasti, byla by jejich osobní situace stejně jako situace celého regionu mnohem méně beznadějná. Pouhý zákaz házení kamenů a hrozba pokuty zjevně nejsou řešením – intifádisté jednoduše nevědí, kam se svojí agresivní energií.

Skutečnost, jak problematičké – jakkoli zpočátku lákavě znějící – jsou radikální pacifistické návrhy na odzbrojení, ozřejmuje například analogie z mikrokosmu. S naprostým odzbrojením tělesného obranného systému, které je neslučitelné se životem, se totiž můžeme setkat v terminální fázi onemocnění leukémií či AIDS. Uvedená analogie z mikrokosmu se může zdát nepřijemná

těm, kteří jsou nadšeni představou dokonalého pacifismu. Co se týká naší tělesné schránky, je vždy lepší její změkčení či ochabnutí než odzbrojení.

K zamyšlení nás vede i další analogie, tentokrát z Dálného východu. Samuraj, který zasvětil svůj život zdokonalení válečného umění, je v ideálním případě natolik silný, že už nemá zapotřebí bojovat. Protivník rozpozná na první pohled niternou převahu samuraje, která je odrazem jeho vnější stránky, a na útok zbraní raději rezignuje. V daném případě jsou ovšem ve hře sebezáchovné instinkty chytrého protivníka s dostatečně vysokou úrovní vědomí. Dějiny a zkušenosti nám však ukazují, že podobně disponován není každý.

Otevřenost marsovskému principu

Vojáci stojí vždy na straně marsovského principu, jakkoli na jeho temné rovině – skutečnost, kterou lze vždy použít jako námitku proti vojsku. Zjevně však dokáží z uvedeného principu vytěžit i cosi pozitivního, jinak by nejspíš den za dnem necvičili něco, o čem všichni ostatní (a oficiálně i oni samotní) doufají, že nebude muset být nikdy využito.

Něco podobného zažívají chirurgové, kteří rovněž v rámci vzdělávání museli trénovat s nástroji, jež mají charakter zbraní, a kteří vykonávají řemeslo, při němž je nutno bodat a řezat. Naděje, že svoje zbraně a agresivní schopnosti nikdy nevyužijí, zde vůbec nepřipadá v úvahu. Každý pacient či laik ovšem předpokládá, že chirurgové použijí svoje nástroje skutečně jenom v nejkrajnějším případě, když selže všechno ostatní. Kdo zažil, jak se mladí chirurgové rvou o operace, které mimochodem potřebují realizovat kvůli svému profesnímu postupu, získá cit pro tajnou fascinaci Marsem. Dobré chirurgy přirozeně baví operovat. A také musí, jinak by se nestali znalci ve svém oboru. Pacienty si rozdělují dříve, než se vůbec objeví, podle hesla: „Příští žaludek je můj!“

Je možno přinejmenším pochybovat, že situace při vojenské operaci vypadá zásadně jinak. Dobrý voják jistě během výcviku na střelnici zažívá uspokojení při zacílení, odjištění zbraně či při počítání zásahů. Proč by tomu také mělo být zásadně jinak, jestliže je za svoji výkonnost, která mu pomáhá ochránit vlastní život a která může zachránit i život jeho kamarádů, navíc ještě odměňován a podporován úřady? Nejen v dějepisných knihách se lze dočíst, s jakým nadšením vojáci svoje schopnosti využívají v bojovém nasazení. Skutečnost, že válečné nasazení urychluje povýšení „dobrých“ vojáků, je otřepanou pravdou. A přece – co znamená být dobrým vojákem? V odpovědi na uvedenou otázku se názory rozcházejí.

Jakmile takoveto – téměř samozřejmé – úvahy přeneseme na konkrétní politické či vojenské situace, začne být opět obtížné prohlédnout působení zúčastněných principů. Důvod spočívá v našich hodnoceních, které nám tendenčně komolí vhled do situace. Pokud nejsme nestranní, býváme svým názorem zpravidla zaslepeni. V rámci cvičení by bylo smysluplné posoudit následující případ bez hodnocení, s odhlédnutím od naší vlastní osoby.

Válka v Zálivu roku 1991 poskytuje zřejmý příklad našeho tajného stejně jako nepružného vztahu k Marsu. Z pohledu Spojenců se v této válce jednalo o odzbrojení protivníka, kterého trapným způsobem krátce předtím sami vyzbrojili. Spojené státy se v ideologické (a později i ve vojenské) rozepři mezi Íránem a Irákem nejprve přidaly na stranu iráckého diktátora Saddáma

Husseina, čímž podle vlastního přesvědčení volily menší zlo. Postup USA měl později za následek, že se Saddám Spojených států neobával jako svého nepřítele a zcela drze a egoisticky jednal proti americkým zájmům. Spojenci se rychle shodli, že je třeba zakročit. Kdo se nechtěl aktivně zapojit do boje, měl alespoň platit. V Německu, které se tehdy nechtělo pustit na bojové pole, prolévali politici krokodýlí slzy, když veřejnosti vysvětlovali nutnost války, která ve skutečnosti propagovala jejich vlastní politiku a politiku jejich spojenců. V ulicích *zuřily* mírové demonstrace, domněle z lásky k míru, ve skutečnosti však spíše kvůli (marsovskému) hněvu nad politiky a kvůli exportu zbraní, který posvěcovali. Doma před obrazovkami však seděla mlčící většina a zjevně si užívala, jak američtí spojenci za její peníze vykonávají svoji (precizní) práci. Válečná vysílání dosahovala fantastické sledovanosti; oficiálně se sice lamentovalo, přesto se však našel dostatek diváků, kteří přiznávali, nakolik je scény ničení, které připomínaly videohry, fascinují.

Zatímco se v Německu v oněch marsovských dobách zdvojnásobil počet mladých mužů, kteří odmítali nastoupit vojenskou službu, zaznamenala anglická armáda, jejíž vojáci se aktivně účastnili bojů, dvojnásobný nárůst rekrutů. V Anglii stejně jako v USA, Francii a jiných aktivně válčících zemích bylo možno zažít zcela jiný, marsovskému principu o mnoho přiměřenější základní postoj. V anglické televizi začínalo každé vysílání zpráv válčnou vsuvkou, kdy vojenská letadla burácela po nebi, tanky se kodrcaly přes poušť a elitní vojáci se po loktech plazili v písku – vše podbarveno fanfárami a završeno triumfální větou: „Britové ve válce“ („*Britons at war*“).

Naznačené výrazné rozdíly mezi Německem a Anglií je možno jistě objasnit na pozadí historicky rozdílných válečných zkušeností. Marsovský princip se v obou zemích projevuje naplno, jakkoli s odlišnou mírou otevřenosti. Angličané důsledně stáli za svým marsovským angažmá a nijak se nebránili šířit po celé zemi nadšení svých mladých pilotů, kteří hovořili do televizního vysílání bezprostředně po úspěšném nasazení. Byla válka, zničení se tedy považovalo zcela v marsovském duchu za úspěch. V Německu se Mars prezentoval také, jen s menší otevřeností a akceptací. Lidé demonstrující za mír nestáli za Marsem a jeho hněvem, nýbrž jej schovávali za pacifistické a v dané situaci tedy nečestné paroly. Politikové ukrývali svoje špatné svědomí za pseudomírové komentáře a chlácholení, přitom však byli zjevně rádi, že vše probíhá tak rabiátsky po marsovsku, a tedy i rychle. Pouze němečtí vojáci se přidali na stranu Marsu a sdělovali – pokud v německé televizi vystupovali jako komentátoři – se zjevným uspokojením, že vše probíhá zcela profesionálně. Ve skutečnosti měli pravdu. Když už poklesneme na negativní marsovskou rovinu válečného násilí, nemá žádný smysl postupovat zdráhavě. Nebezpečné je ve válce poněkud zrychlit, stejně jako zpomalit. Jemné a v čase rozložené políčky by rozepří neukončily dříve, nýbrž spíše by popíchly protivníka. Facky sice přicházejí z říše Marsu, jejich – v tomto případě měkké – provedení má však jiný charakter, takže výsledkem je rozpor.

Pokud je už třeba operovat, pak by se tak mělo stát jedním rázem a pomocí ostrého skalpelu. Jakékoli jiné řešení není humánnější, ale bolestivější, nebezpečnější, a proto i hloupější. Pokud Mars nenajde svůj výraz v ostří skalpelu, pak se projeví právě větší bolesti při pomalém řezu. Představa, že použití starých, donekonečna sterilizovaných, a proto také tupých jehel představovalo ve srovnání s aktuálním používáním moderních, nesrovnatelně ostřejších jednorázových kanyl méně bolestnou

metodu odběru krve, je naprosto scestná. Dříve šlo o větší torturu. Když už Mars, pak důsledný a odvážný. Z oblasti mikrokosmu našeho těla lze k našemu tématu odvodit celou řadu analogií.

Ovšemže výše řečené neznamená, že s marsovským principem dobře zacházíme, pokud jej necháme poklesnout na nejprimitivnější a nejmateriálnější rovinu. V oblasti medicíny by bylo nesrovnatelně lepší nastavit včas výhybky tak, aby později nebylo třeba operovat. Regulace zdravotních problémů pomocí správného výkladu choroby, vhodného nasměrování energie, pohybového cvičení (např. Čchi–gong) či vhodného (typově vlastního) stravování by byla podstatně elegantnější, bezbolestnější, levnější a lepší. V kontextu uvedených zjištění je tedy povážlivé, že si u nás podobných opatření stále ještě ceníme méně než chirurgických zákroků – a také jsme ochotni za ně méně platit. Obvyklé rozhodnutí učinit z chirurga šéfa celé kliniky odpovídá zhruba myšlence, že se vojevůdce stane ministerským předsedou či spolkovým kancléřem. Skutečnost, že geniální generál může být zcela nevhodným politikem, lze doložit na příkladu Američana George Pattona, který se do politiky dostal po skončení druhé světové války. Patton sám o svých limitech na poli politiky věděl a mluvil o nich. Čím ryzejším a ofenzivnějším způsobem válečník marsovský princip prožívá, tím méně úspěšný bude jako správce či ochránce.

Válka samozřejmě představuje nejhrubší, nejnebezpečnější a nejprimitivnější rovinu marsovského principu. Uvedený fakt je zřejmý již tím, že vynáší na povrch nejprimitivnější a nejbrutálnější charakterové rysy lidí. V žádné jiné době se tolik nezabíjí, neznásilňuje, nerabuje, nevypaluje a netrpí. Je to tedy zejména válka, která dostává celý princip do špatné pověsti. My zde přitom zastupujeme pouze lidské hledisko. Z hlediska Země by se velká válka, jež celé pomatené lidstvo znovu vrhá na jeho počátek, mohla veskrze jevit jako záchrana. Z uvedené – velmi vzdálené – perspektivy, a zejména z pohledu velkého režiséra všeho je v každém okamžiku všechno v pořádku. Z dané perspektivy se nám tak mohou jevit všechny problémy, které nám přináší temná stránka Marsu, jako něco, co je v pořádku. Tvoří jednoduše součást školy života, do níž smíme a musíme chodit. Zde ovšem záměrně zastupujeme lidskou perspektivu, která je jednostrannější a více podléhá hodnocení a která nezahrnuje jen přežití Země, ale také jejích obyvatel. Přežití Země je zaručeno; na to, abychom mohli Zemi zničit, jsme příliš malí páni – stále více se ovšem ocitáme v situaci, kdy je ohroženo přežití lidstva.

Protože nacházíme jen nedostatečný přístup k Marsu, projevujeme na všech úrovních sklon k eskalování agrese (a to i na té nejprimitivnější rovině), což se ukazuje v mnoha ohledech a což se nám také vymstí. Na makrokosmické úrovni zažíváme neustálé války mezi národy, přičemž máme povědomí spíše o hádkách než o kultuře hádek. Analogicky k tomu se na mikrokosmické rovině rodiny nezřídka stávají rozepře očividnými, boj mezi členy rodiny se spíše než duševní rozmíске, zápasu o lepší řešení podobá banálnímu a primitivnímu jednostrannému vyřizování účtů. To vše je také Mars, jedná se ovšem pouze o jeho primitivnější, temnější stránku.

Princip Marsu v každodenním životě

Konflikty, rozluky

Pokud má manželský pár sklony odsouvat řešení neshod na později nebo pokud rozmíšky rovnou zametá pod koberec, začnou se kupit. Většinou nám je nepříjemné sdělit spontánně partnerovi,

že jeho poslední vyjádření bylo zraňující. Zdráháme se hovořit otevřeně před cizími lidmi a problém odsouváme na večer, kdy budeme v soukromí. Pak se ale objeví nové důvody, proč nelze hovořit otevřeně, a nepříjemné téma je tak přeloženo na ráno. A tak stále dál – až na to zdánlivě už přestaneme myslet. Uvedenou cestou však energie nezmizí, nýbrž sbírá se pod koberec nebo chcete-li v podvědomí. Nakonec může být podvědomí natolik zahlceno, že se začneme bát citlivého tématu ještě vůbec dotknout.

Nastává ona chvíle, kdy si – možná poté, co věci uvedl do chodu malý, spíše hloupý spouštěč, který však způsobuje pověstné přetečení poháru – najímáme (rozvodové) právníky. Tito odborníci ve věcech agrese pak zkříží zbraně za své klienty a metají po sobě argumenty. Vlastní protivníci sedí většinou mlčky, zaskočeně, niterně pěníci u vystoupení svých právních zástupců, aby se od těchto (za velké peníze najatých) „žoldáků“ nechali navzájem urážet. Pod patronátem soudu a podpoření jistotou ritualizované aplikace zákonů snesou nyní zastupování ony boje, jimž se v době manželství vyhýbali. Většinou byli jednoduše příliš zbabělí, což opět ukazuje na nedostatek osvobozené marsovské síly. Je zřejmé, že podobné akce nejen urážejí, ale také působí nemoci. Proti sobě navzájem namířené negativní agrese narostou vlivem okolností do takových rozměrů a dostanou se na tak primitivní úroveň, že spolu lidé už nedokáží navzájem komunikovat. V nejhorším případě se společné děti stávají rukojmími.

V USA vedla záplava rozvodů spojená s bojem o peníze a práva k nadměrnému předávání moci advokátům, kteří mnohou hádku sami svévolně vyvolají nebo přinejmenším rozdmýchají kvůli svému honoráři, který se jim stanovuje podle dosaženého výsledku sporu, na němž tedy mají finanční zájem. A přesto reprezentuje takto pojatý soudní, bojem manželů naplněný rozvod už alespoň částečné osvobození marsovského principu – v každém případě je humánnější než přímý boj pěstmi nebo střelnými zbraněmi. Společnost si v tomto případě již našla rituál, který umožňuje vyvarovat se nejhoršího – tedy všeho, co lze vidět v hollywoodském filmu *Válka Roseových*.

Stres a jeho důsledky

Jakmile se lidé ocitnou ve vzájemném konfliktu, změní se jejich tělesná chemie. Stresové hormony adrenalin a noradrenalin stoupají a čekají na odpovídající aktivitu těla. Přestože se nedostaví, cévy se stáhnou, srdeční frekvence stoupne, zorničky se zúží, vlasy se zježí a brada se vysune kupředu.

Nervózní situace našeho těla je nyní regulována sympthikem, „mužskou“ stránkou útrobního nervového systému (protějškem „ženského“ parasymphikem). Nyní je ve hře buď napadení, nebo útěk. Pokud je však podobná situace spouštěna permanentně, aniž bychom – jak je předurčeno evolucí – reagovali, tedy aniž bychom začali bojovat nebo se dali na útěk, začne se odrážet na tělesné úrovni, kde napomáhá rozvoji psychosomatického onemocnění. Touto cestou dochází ke vzniku symptomů, jako je vysoký krevní tlak, který vede k rozvoji anginy pectoris a následně k srdečnímu infarktu.

Cestu k uvedeným problémům probádala školská medicína po vědecké stránce velmi dobře. Pod trvalým tlakem se nacházející, a tedy na zúžení cév nastavený organismus si pozvolna šetří

námahu a v mezidobí přestává cévy opět rozšiřovat. Ponechává je zúžené, zatímco krevní tlak stoupá. Vlivem zvýšeného krevního tlaku může docházet k poškozování jemné vnitřní výstelky cév. V místech vzniklých prasklin následně dochází k obložení krevními tuky, jako je cholesterol, které se sdružují kolem dříve vytvořené bílkovinné konstrukce. Tvorba zmíněných obložení začíná ve společnosti, jako je ta naše, trpící vysokým krevním tlakem v důsledku stresu, již po pubertě a může dosáhnout – v závislosti na úrovni krevního tlaku – během desetiletí takové míry, která vede k úplnému ucpání cévy. Pokud je takto postiženo srdce, hovoříme o infarktu.¹⁶

Rituální boje a boj jako povolání

Čím rozvinutější je společnost, tím náročnější prostředky volí k tomu, aby se na pozitivní úrovni, například formou rituálů, vyrovnala s Marsem. U nás se preferuje zejména odmítání a potlačování marsovské energie, takže veřejný život jí zůstává ušetřen. Navzdory všem pokusům vytvořit pravidla a rituály pro zacházení s Marsem dnes však znovu zažíváme tendenci k jeho primitivnějším způsobům vyjádření. Uvedené dilema může osvětlit staré, už jen stěží používané sousloví, totiž *kultura hádání*. Existují hádky mnoha druhů, avšak už žádné kulturní možnosti, jak je náležitě rozhodnout. Jestliže se televizní talkshow kvůli vyšší sledovanosti postupně mění v hádací show, ukazuje to, jak velká je ve společnosti potřeba projevit rozpor, ale také, jak velký v ní existuje strach otevírat sporná témata osobně, jako jednotlivec. Ve skutečnosti představují ony televizní hádky jen další variantu starých rituálních bojů pomocí zástupců. V kulturách, které uvedené označení ještě právem nosí, neboť disponují *závazným*, fungujícím kultem, mají ve zvyku vybojovávat spory mezi příbuznými pomocí zástupců. I my však disponujeme celou řadou příslušných forem a pravidel chování – stačí pomyslet právě na soudní jednání či na usmiřovací rituály.

Představme si například, že by mocný prezident jako George W. Bush a diktátor jako Saddám Hussein bývali museli osobně rozhodovat záležitosti v ringu uprostřed pouště. Jakkoli absurdní se nám ona představa zdá, přece jenom osvětluje, nakolik je nám dnes podobné rituálnímu zacházení s agresí vzdáleno. Nejedná se přitom o tak scestnou myšlenku, za jakou bychom ji mohli mít, neboť například válka v Zálivu roku 1991 měla v mnohém ohledu povahu právě války zástupců. Proti sobě tehdy nestála pouze spojenecká vojska a iráčtí vojáci, ale mnohem spíše spojenečtí vojenští technici a technici iráčtí, které opět limitoval tehdejší zbrojní průmysl. Při bližším pohledu bychom však identifikovali, že se na obou stranách jednalo o jeden a tentýž zbrojní průmysl, který obě strany – ovšemže poněkud nerovnoměrně – vyzbrojil a opět odzbrojil. Z uvedeného pohledu se jednalo o takřka rituální ničení ze strany zbrojních řetězců, o skutečnou oslavu marsovského principu a jeho přísluhovačů ze zbrojního průmyslu. Pokud zmíněné situaci neporozumíme, budeme mít jen stěží šanci takovéto primitivní marsovské excesy prohlédnout, nemluvě už o schopnosti se jich vyvarovat.

Vysvětlovat celý problém nejprve na intelektuální rovině by bylo jistě mnohem lepší a na diplomatické úrovni takové pokusy už probíhají. Diplomátům však většinou chybí přístup k marsovskému principu. Jejich úkolem je, aby nesloužili protikladnému – tedy Venušinu – principu a místo toho hledali únosné kompromisy, které by oběma stranám přinesly co nejvíce

užitku a co nejméně bolesti. Tak se diplomaté kroutí na všechny strany, aby nikomu neublížili a aby si každá ze stran za každou cenu zachovala tvář. Často používají raději nicneříkající slova, než aby odvážně kráčeli kupředu a bojovali o nová řešení. Jestliže na tomto poli jedna ze stran sebere odvalu k boji a výhrůžkám, obvykle zvítězí, neboť druhá strana si často na rovinu Marsu netroufá.

Již klasický příklad uvedené situace poskytuje usmiřovací politika, kterou spojenci před druhou světovou válkou praktikovali vůči Hitlerovi, případně o půlstoletí později vytvořená aliance proti Miloševićovi. Kdo se neodvažuje stát za vlastní marsovskou energií, tahá vůči tomu, kdo si to dovolí, téměř vždy za kratší konec provazu. To se bohužel děje nezávisle na etické kvalitě dosažené pozice. V tom spočívá jeden z důvodů, proč největší padouchové tak často dosahují velkých úspěchů. Stojí za svým marsovským principem, jakkoli v jeho primitivním vyjádření. Diplomátům jakožto reprezentantům Venušina protipólu však jde o mír – téměř za každou cenu. A tato cena je často obrovská, někdy nezaplátitelná.

Kdo z pohodlnosti raději mluví, než bojuje, má vůči primitivnějším soupeřům (jakými jsou například bijci z radikální pravice) jen malou šanci. Kdo naproti tomu hovoří z pozice síly, často nemá ani zapotřebí vyhrožovat – protivník mu rozumí ihned. Téma, které lze bez marsovského pozadí jen stěží prohlédnout a už vůbec ne řešit.

Výrazy jako *slovní bitva*, *slovní přestřelka* či *zkřídlení mečů* v rozhovoru ukazují, jak hluboce je v jazyce zakořeněna sportovní povaha rituálních řečových *klání*. K posledku jde o rituální slovní duely často i poslancům parlamentu. Každá ze stran posílá do ringu člena, který se umí nejlépe hádat, který však nemusí zároveň být jejím nejlepším politikem – a pak už v přeneseném slova smyslu létají facky. Právem můžeme být pyšní na to, že jsme schopni i abstrakcí. Jakmile politické rozmršky sklouznou do ulic, jako tomu bylo v době Výmarské republiky, kdy se přívrženci nacistů bili se svými komunistickými protivníky, klesá úroveň boje a nebezpečí se protahuje.

Jiná povolání než ta, která přímo souvisejí se zastáváním úřadu, s vykonáváním vojenského řemesla či s provozováním sportu, nezávisle sice tak výlučně na energii Marsu a na ritualizovaném zacházení s agresí, bez nasazení marsovské energie by však byla jen stěží praktikovatelná – příkladem může být novinářská profese. Jakkoli je novinář vázán merkurickým principem, potřebuje i on kus odvahy k tomu, aby si dokázal zjednat pohled za kulisy skutečnosti, o které informuje. Nadto musí stále znovu hledat nová témata, což z něho činí karikaturu zuřivého reportéra. Nejzřetelnější je samozřejmě podíl Marse u novinářů, kteří za nasazení vlastního života referují z míst, kde zuří válka či společenské krize. Podobní vojákům *střílí* i oni fotoaparátem svoje obrázky, *číhají* na příležitost a nezřídka kladou nástrahy.

Temnou obdobou zmíněných novinářů se stávají paparazziové, kteří v oblasti společenské reportáže rozpoutávají doslova hon na lidi, který prominentům dělá ze života peklo a který je řízen loveckým instinktem agresivních reportérů bulváru a jejich bezskrupulózních zadavatelů. Zmíněná temná forma novinářského řemesla nabývá dnes stále větší převahy. Reportéři často loví prominenty agresivněji a angažovaněji než policisté zločince nebo lovci divou zvěř. Když však honí zločince novináři, nezřídka z nich přitom navíc udělají prominenty. Navzdory oprávněnému hněvu nad takovýmito přehmaty bychom však neměli zapomínat, že to nebyli policisté, kteří

ve Washingtonu objevili skandál Watergate, nýbrž dva srdnatí novináři. K žurnalistické práci je v každém případě třeba příslušná porce Marsu; kvalita roviny, na níž se žurnalista pohybuje, je stejně jako vždy závislá na jeho vlastním charakteru a na stupni smíření s principem Marsu.

Snad nejdůležitější vliv má podíl Marsu u podnikatelské profese. Od podnikatele se žádá odvaha k novým věcem, k tomu, aby pod tlakem okolností dokonce dovedl vsadit vše na jednu kartu. Podnikatel chce *dobýt* trh a *vybojovat* pro sebe a svoje ideje či výrobky nové sféry vlivu, pomoci jim *prorazit*. Za to musí činit rozhodnutí a nést odpovědnost. Oba uvedené pojmy při bližším pohledu jasně prozrazují svůj vztah k Marsu, jak je patrné zejména v němčině. Rozhodnutí (die Ent-scheidung) původně znamenalo „vytáhnout meč z pochvy“ (něm. die Scheide) a zahájit boj. Zbraň byla takřikajíc odjištěna a její nositel se připravuje. Odpovědnost (die Verantwortung) se pak – jak je dobře čitelné v německém jazykovém kódu – vztahuje na schopnost odpovídat (antworten). Výraz die Verantwortung prozrazuje, že odpovědnost má co do činění s protimluvou (die Antworten).

Na povolání podnikatele se rovněž ukazuje, že naše společnost zcela zapomíná oceňovat pozitivní energii Marsu. Zpočátku, kdy je třeba zapojit marsovské kvality, jako je smělost a ochota riskovat, se ke společnému nesení zodpovědnosti nikdo nezná. Když odvážný čin přijde vniveč, protože se nový projekt ukázal jako neúspěšný, musí se s tím podnikatel vyrovnat sám. Jakmile je však úspěšný, přijde stát a nutí rytíře Štěstěny, aby se s ním rozdělil napůl.

Ve společnostech, jako je německá, se ovšem marsovské aktivity i v oblasti podnikání přímo trestají – stát si zde bere od podnikatelů prostřednictvím přímých a nepřímých daní dokonce dvě třetiny zisku. Protože však jsou podnikatelé zpravidla lidé s dobrým vztahem k Marsu, nechťjí si to nechat líbit bez boje a hledají z této situace – kterou pocítují jako neférovou – východiska. Popsaná situace vede k tomu, že podnikatelé už nejsou za svoje výkony oceňováni. Svoji odvahou a ochotou nést riziko sice společnost přivádějí k rozkvětu, financují ji však nadměrně – přesto je část veřejnosti vnímá jako škůdce společnosti, kteří si nezaslouží uznání za svoje úspěchy.

Země jako Švédsko představují názornou ukázkou toho, co se stane se společností, která zneuznává svoje podnikatele a vyhání je: Změní se v inovacím nepřející sociální stát, jehož financování brzy již nebude možno zvládnout a v němž se vlastní zodpovědnost považuje téměř za cizí slovo. Přitom je lhostejné, zda se úprk podnikatelů před zodpovědností jeví společnosti jako morálně podlý – podnikatelé dalekosáhle podléhají marsovskému principu, který koresponduje s jejich možnostmi. Pokud na druhé straně vidíme, že koncerny, které už k rozvoji společnosti, z níž žijí, nijak nepřispívají, jak se děje v rámci globalizace, je to rozhodně situace k zamyšlení. Na příkladu země bývalého východního bloku lze vysledovat, co se stane, pokud se odstraní podnikatelé nebo pokud se úředníci pokusí převzít jejich funkci. Saturnskému principu podléhající úředník je sice v mnoha ohledech pro stát nepostradatelný, vůbec se však nehodí k tomu, aby dosahoval úspěchu jako podnikatel, neboť mu většinou zpravidla chybějí marsovské kvality. Jeho zájem spočívá v zachování stávajícího a v aplikaci a střežení zákonů. A opačně platí, že člověk se zdůrazněnými marsovskými kvalitami a se štěstím v podnikání by se jen stěží uplatnil jako úředník. Bez úředníků to jde stejně málo jako bez podnikatelů – a nerovnováha je příčinou problémů.

Skutečnost, že jsou mezi obyvatelstvem zastoupeny vždy všechny praprincipiální kvality, umožňuje vyváženou směs profesí. Nebezpečí spočívá v příliš silném zásahu státu spojeném s odpovídajícími hodnoceními a dále v přílišné byrokratizaci celého systému. Naprostá absence zásahů státu naproti tomu vede ke vzniku znevažujících, kořistnických extrémů jako z doby raného kapitalismu. Uvedené pojednání o roli podnikatelů a marsovského podnikatelského angažmá ve společnosti chce naznačit, nakolik je důležitá rovnováha rozmanitých praprincipů. Bez ní by nebylo možno dosáhnout harmonie celku.

Cesta válečníka

I ostrý válečný konflikt lze upravit pomocí rituálních pravidel a tím „srazit“ jeho ostří. Stačí pomyslet na válečné umění středověkých rytířů. Na svých turnajích často bojovali o dámu svého srdce, přičemž lámali kopí v rituálu, který cílil sice na vítězství, ale zpravidla nikoli na smrt protivníka.

Japonci mají dodnes v úctě tradiční válečnické a bojové umění, přičemž v něm uplatňují i plutonský princip, což konfliktu propůjčuje hlubší a hrozivější rozměr, zejména poklesne-li na negativní rovinu. Na západě se s plutonskými formami válečnického umění zpravidla setkáváme zřídka, snad jen při vzpomínce na letce kamikadze, kteří se jako „boží vítr“ nebo živé bomby snaželi na americké bojové lodě. Jiné je to s východním bojovým uměním, jako jsou Aikido či Judo, které si i v Evropě nacházejí stále více příznivců. Bohužel se však podceňuje jejich rituální a filozofický aspekt. V podobných druzích bojového umění přitom spočívá šance na nalezení náročnějších řešení ve vztahu k principu agrese.

V cestě válečníka lze však nejen v Japonsku, ale také v mnoha jiných kulturách veskrze rozpoznat cestu k sebeuskutečnění. V oné šamanské tradici, kterou nám přiblížil Carlos Castaneda, představuje válečník nejvyšší stupeň seberealizace. Válečník je natolik silný, že se už před nikým nemusí sklánět, a natolik pokorný, že už nikomu nedovolí, aby se skláněl před ním.

Rozmanité způsoby postupu v marsovsky vedeném boji nám naznačuje šachová hra. Představuje typický bojový rituál – probíhá podle striktních pravidel a je budována přísně hierarchicky. Za prvé je povinností všech figur chránit krále; všechny však zároveň mohou určitým způsobem potírat soupeře, dostat jej ze hry (života). Každý tah musí být intenzivně, do všech důsledků zvažován, neboť jej – stejně jako v životě – nelze vzít zpět. Největší, takřka neomezenou svobodu pohybu a tím i největší údernou sílu má dáma. Svými schopnostmi je nadřazena všem ostatním figurám – podléhá pouze relativně málo pohyblivému králi.

Šachy představují hru, která je stále znovu aktuální a nepodléhá času. Jde v ní o boj, ale nikoli o slepou agresi; hráč může „složit“ i vícero protivníkových figur, a přesto prohrát. Taktika (merkurovská dovednost) a strategické schopnosti stejně jako nutná obětavost v boji nepředstavují právě silné vlastnosti Marsu, který má v oblibě spíše přímý útok a v nejlepším případě obranu předních linií.

Noví a staří gladiátoři kontra chuligáni

Ve sportu i ve všech povoláních, které s ním souvisejí, nejspíše inklinujeme k tomu, abychom rituální boje nahlíželi takové, jaké skutečně jsou. Už jen míra zájmu o olympijské hry

Toto je pouze náhled elektronické knihy. Zakoupení její plné verze je možné v elektronickém obchodě společnosti eReading.